

Prof. Dr. Mehmet Özmen
Armağanı

Editörler

Nurettin Demir - Faruk Yıldırım

Adana 2014

Prof. Dr. Mehmet Özmen Armağanı

Editörler: Nurettin Demir - Faruk Yıldırım

© Bu kitapta basılan makalelerin yayın hakları yazarlarına aittir. Makaleler, yazarlarının izni olmadan basılı veya elektronik olarak çoğaltılamaz, başka dile çevrilemez.

ISBN: 978-975-487-196-8

Kapak Tasarım: Emine Ağırbaş

Baskı: Çukurova Üniversitesi Basımevi Müdürlüğü

İsteme Adresi: Çukurova Üniversitesi

Basın ve Halkla İlişkiler Bürosu

Balcalı/ADANA

Mail: basin-halk@cu.edu.tr

Tel. : 0 322 338 71 14

Sabahattin Ali'nin Yaşamı ve Yapıtlarına Genel Bir Bakış

Bedri Aydoğan, Çukurova Üniversitesi

Giriş

Sabahattin Ali, bir subay olan Selahattin Ali ile ev hanımı Hüsniye Hanım'ın ilk çocuğudur. Baba tarafından Oflu bir aileye mensupturlar. 1907 yılında babasının görevle gittiği Bulgaristan'ın Gümölcine Sancağı'na bağlı Eğridere (bugünkü adı Ardino) ilçesinde dünyaya gelmiştir. Baba Selahattin Bey, Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla Çanakkale'de görevlendirilir. Önce yalnız gider, sonra ailesini de yanına aldırır. Sabahattin Ali Üsküdar'da başladığı okulundan Çanakkale İbtidai Mektebine gelir. Öğretmenlerin hepsinin seferberliğe gitmesiyle okul kapanır. Sabahattin Ali'nin çocukluk dönemi savaş yıllarının güç koşulları içinde geçer. Kalp hastası olduğunu öğrenen babası savaş sonunda askerlikten ayrılarak İzmir'e yerleşir, tiyatro ve gazino işleriyle uğraşır. İzmir'in işgaliyle Edremit'e kayınpederinin yanına gelirler. Burada pazarda sergi açıp mal satarak geçimlerini sağlamaya çalışırlar. Sabahattin Ali de bu dönemde işporta usulüyle babasına ve evlerinin geçimine yardım eder. Okuma yazmaya düşkün olan ve bu yolda babasından da teşvik gören Sabahattin Ali, Edremit İbtidai Mektebini bitirir. İstanbul'da dayısının yanında bir yıl kalıp döndükten sonra Balıkesir Muallim Mektebine yazılır. Edebiyata ilgisi büyüktür. İlk kalem denemelerini okulda çıkarttıkları gazetede şiir ve öyküler yazarak yapar. Gizlice Darulmuallimat'taki tiyatro oyununa gittiği için okuldan atılma tehlikesi yaşar. Bu nedenle intihara kalkışırsa da engellenir. Okuldan soğuduğundan 1926 yılında İstanbul Muallim Mektebine naklini aldırır. Öğretmeni Ali Canib'in yüreklendirmesiyle şiir ve öyküler yazıp yayımlar. 1927'de okulu bitirince Ankara'ya dayısının yanına gelir. Yozgat'a tayini çıkan dayısının girişimleriyle Yozgat Merkez Cumhuriyet Mektebine öğretmen atanır. Dayısının konumu ve kendisinin herkesle kolayca dost olan yapısı nedeniyle bir çevre oluşturur ve sevilir. Ancak Yozgat'ın küçük bir yer oluşu zamanla onu bunaltır, içine ve yazılarına kapatır. İstanbul'da stajdayken tanıdığı Nahit Hanım'a olan aşkı, bir yandan onu heyecanlandırırken bir yandan Yozgat'tan daha da soğutur. Yazın İstanbul'a giderken Ankara'da uğradığı arkadaşlarına sıkıntılarını ve Yozgat'tan kurtulma isteğini anlatır.

O dönemde yabancı dil öğretmeni açığını gidermek için öğretmen okulu mezunları yurt dışına gönderilmektedir. Sınava girer ve Almanya'ya gitmeye hak kazanır. 1928'de Postdam'da dil kurslarına başlar. Orada Batı edebiyatını tanır, özellikle Rus yazarlarını okur. Şiir ve öyküler yazar. Almancayı öğrenir,

ama Almanları ve Almanya'yı sevemez. Dört yıl kalmak için gittiği Almanya'dan iki yılı bitirmeden döner. Gazi Terbiye Enstitüsünden yeterlilik alarak Aydın Orta Okulu Almanca öğretmenliğine atanır. Komünizm propagandası yaptığı suçlamasıyla yargılanır ve beraat edene kadar 3 ay tutuklu kalır. 1931'de Konya Orta Okuluna atanır. Bir toplantıda okuduğu iddia edilen hicviye yüzünden tutuklanır ve on dört ay cezaya çarptırılır. 22.12.1932'de tutuklanarak Konya Hapishanesine konur. 12 Mayıs 1933'te Sinop Hapishanesine gönderilir. 29 Ekim 1933'te Cumhuriyetin 10. yılı için ilan edilen aftan yararlanarak 10 ay 7 gün sonra serbest kalır. Hapisliği nedeniyle çıkarıldığı memurluğa epeyce uğraştıktan sonra 30 Eylül 1934'te Milli Talim ve Terbiye'de ikinci sınıf mümeyyiz olarak geri döner. 1935'te Aliye Hanım'la evlenir. Neşriyat dairesine atanan Sabahattin Ali, ek olarak Almanca dersleri de vermektedir. Maddi sıkıntıları kalmadığından huzurlu bir döneme girmiştir. 30 yaşına gelen Sabahattin Ali, İstanbul Harbiye'de eğitim dönemini tamamlayıp Eskişehir'de yedek subay olarak askerliğini yapar. 1 Mayıs 1938'de terhis olur. İkinci Dünya Savaşı nedeniyle 1939 Kasımında dört ay, 1944 Eylülünde bir buçuk ay olmak üzere yeniden askerlik yapar. İlk askerlikten sonra Ankara Musiki Muallim Mektebine Türkçe öğretmeni olarak atanır. Aynı yıl Devlet Konservatuarına geçen Sabahattin Ali, burada Karl Ebert'in asistanlığını da yapar. İlerleyen yıllarda Tercüme Bürosu ve Türk Dil Kurumunda da görev alır.

Sabahattin Ali, iyi giyinmekten, pahalı yerlerde yemek yemekten, lüks içki ve sigara içmekten hoşlanır. Rahat, serbest ve mutlu yaşamı sol düşünceye uygun görülmez. Yazdıkları ve düşündükleriyle yaşamı arasında çelişki bulunur. Bu noktada kimi arkadaşları ve sol çevrelerce eleştirilir.

Sağ kesim ve özellikle Nihal Atsız, Sabahattin Ali'yi hedef alır. Başbakan Şükrü Saraçoğlu'na yazdığı mektupla herkesçe bilinen bir komünistin devlet organlarında görev yapmasını devlet tarafından korunma ve taltif olarak değerlendiren eleştirir. Onu vatan hainliğiyle suçlamaktan da geri durmaz. Ardından çıkan Tan olaylarında Sabahattin Ali'nin de kurucu ortağı olduğu Yeni Dünya gazetesinin matbaası çalışamaz duruma getirilir. Bu koşullarda Sabahattin Ali biraz daha politikanın içerisine girer. Eleştirel ve sert tutumu Sırça Köşk'teki öyküleri ile Marko Paşa ve onun devamı niteliğindeki Merhum Paşa, Malum Paşa ve Ali Baba dergilerindeki yazılarına yansır. Kendi yazmadığı halde, derginin sorumlusu olması nedeniyle hakkında hakaret davaları açılır ve ikisinden ceza alır. Cemil Sait Barlas davasından aldığı cezanın kesinleşmesiyle girdiği Üsküdar Paşakapısı Cezaevinden üç ay sonra çıkar. Bu kez "Adalet Koridorlarında" adlı yazısı yüzünden Sultanahmet Cezaevine gönderilir. Sabahattin Ali'nin İstanbul'da geçen matbaacılık ve yazarlık devri, dergilerdeki çalışmalar, cezalar, çalkantılar içinde sürer. Parasızlık ve bayilerin dağıtmak istemeyişleri nedeniyle artık dergi çıkaramaz duruma gelirler. Sabahattin Ali ismarladığı baskı makinesini satıp bir kamyon almak ister. Borçları ödedikten sonra kalan para kamyonu yetmez. Zengin bir kadın olan Melek Hanım adına kamyonu alıp nakliyeciliğe başlarlar. Bu işten de zarar ederler. Sabahattin Ali, Marko Paşa döneminden sonra yurt dışına gitmeyi ister. Pasaport verilmediği

için bu gerçekleşmez. Nakliyecilikten yararlanarak yurt dışına çıkmayı düşündükleri yolunda görüşler ağırlıktadır. Nitekim gerekli hazırlıkları yaptıktan sonra kamyonla, kendisini dışarı çıkaracak Ali Ertekin'i alarak Kırklareli'ne doğru yola çıkarlar. Sınırı geçecekleri gece Ali Ertekin başına odunla vurarak Sabahattin Ali'yi öldürür. Cesedi dört ay sonra bir çobanın ihbarıyla bulunursa da tanınmaz. Bulgaristan'a adam kaçıran bir şebekenin içinde yakalanan Ali Ertekin, 28 Aralık'ta verdiği ifadesinde cinayeti işlediğini itiraf eder.

Öyküler

Sabahattin Ali'nin 1935'te çıkardığı ilk öykü kitabı *Değirmen*'de 16, 1936'daki *Kağnı*'da 13, 1937'deki *Ses*'te 5, 1943'teki *Yeni Dünya*'da 13, 1947'deki Sırça Köşk'te 13 öykü yer alır. Kitaplarındaki öykülerinin toplam sayısı 60'tır. Son kitabında Masallar başlığıyla ayrı bir bölüm vardır. Burada 4 masal yer alır¹. İlk öyküsü olan "Yangın" ile "O Arkadaşım" adlı öyküsünü kitaplarına almamıştır. İkinci öykü, terekesinden çıkan eserlerin toplandığı *Çakıcı'nın İlk Kurşunu* adlı kitapta yayımlanır. Burada, kitaba adını veren öykü ile birlikte Barsak ve Bir Hakikatin Hikâyesi öyküleri yer alır. Böylece kitaplarında yayımlanan öykü sayısı masallar dışında 64'e çıkar.

Öykülerde konu ve temalar

Sevgi, aşk

Sabahattin Ali'nin anahtar sözcüğü sevgidir. Öykülerinde açılan her kapıdan sevgiye gidilir. Kapının birinde sevgi bir insana yönelip aşka dönüşürken bir başkasında çocuklara, düşmüş kadınlara, çaresiz erkeklere yönelir. Doğa, genel olarak sevilen bir öğeyken, doğanın bir parçası olan hayvanlar da sevgiden payını alırlar.

Sabahattin Ali'nin öykülerinde sevgi, katıksız, karşılık beklemeden yansıtılır; alınır, verilir ve paylaşılır. Mehtaplı Bir Gece'de dışlanmış, kendi karınlarını doyuramayan iki insan, hiçbir karşılık bulamayacaklarını bildikleri halde sevgilerini birbirlerine sunarlar. Sevgi çıkarsız, beklentisiz, karşılıksız verilir. Öykülerde suç işleyen insanlar bile sevgisiz değillerdir. Dışardan kaynaklanan nedenler onları çaresiz bırakıp suça iter. Katil Osman'da cinayeti işleyen, öldürdüğü kişiden söz ederken "Allah rahmet etsin" dileğinde bulunur.

Sevgi en çok bir insana yönelir ve aşk olarak öykülerde yerini bulur. Değirmen, Viyolonsel, Kırlangıçlar, Kurtarılamayan Şaheser, Bir Cinayetin Sebebi, Komik-i Şehir, Sarhoş, Arap Hayri, Gramofon Avrat, Köstence Güzellik Kraliçesi, Yeni Dünya, Hanende Melek, Hasanboğuldu, Selam, Sırça Köşk, aşk temasının işlendiği öykülerdendir.

¹ "Bir Aşk Masalı", "Devlerin Ölümü", "Koyun Masalı" ve "Sırça Köşk" adını taşıyan masallar hakkında ayrıntılar için bk. Aydoğan 1999: 147-159.

Değirmen’de aşk uğruna yapılan büyük özveri görülür. Aşkta engel sevilen kızın kolsuz olmasıdır. Kız bu aşka acıma duygusunun karışmasını istemediğinden geri durur. Çünkü arada bir dengesizlik vardır. Kızı büyük aşkla seven çingene genci, bu dengesizliği gidermek için kolunu değirmenin çarklarına verir. Benzeri bir dengesizlikle Hasanboğuldu’da da karşılaşılır. Bu kez dengesizlik coğrafyayla biçimlenen yaşama koşulları ve kültürel farklarda kendini gösterir. Köyde yaşayan delikanlı yaylanın yaşamaına ayak uydurabilecek midir? Ta ilk destanlarımızda karşılaşılan sınaama motifi burada görülür. Bir çuval tuzu götüremeyen Hasan kendini suya bırakır. Kız ise ondan kalan çevreyle kendini asar. İlk öyküde engel kaldırıldığından hayattayken kavuşmanın yolu açılır, ikincisinde kavuşma ölümle sağlanır. Burada koşul töreler ve yaşama biçimi yüzünden konur.

Sabahattin Ali’nin bu sınaama ve koşul koyma motifiyle oluşturulan bir öyküsü de Kurtarılamayan Şaheser’dir. Kız, aşkını kazanmak için genç şaire, o güne kadar yazılanlardan farklı bir şiir kitabı oluşturmaya koşulunu öne sürer. Uzun yıllar bu kitabı yazmak için dünyayı dolaşan şair, üçüncü denemede bunu başarır. Kız kitabı ocağa atar. Şair şaheserini kurtarmak için koşar, kız engeller. Aralarındaki boğuşmada şair, kızı öldürerek ocaktaki kitabı alırsa da elinde sadece kül kalmıştır. Koşul yerine getirildiği halde kavuşma olmaz. Sabahattin Ali’nin aşk öykülerinde kavuşma, evlenme, cinsellikten çok aşk için yapılan özveri vardır. Böylesine özveriler aşkı yüceltir.

Kadın

Sabahattin Ali’nin öykülerinin bir bölümü, kadın ve onunla ilişkili temaları işler. Bazen kötü yolun başındaki çaresiz bir kız, bazen jandarma tarafından tecavüze uğrayan evli bir kadın, bazen oturak âlemlerinde erkekleri eğlendiren kadınlar ele alınır. Kasabalara gelen tiyatro topluluklarındaki oyuncu ve şarkıcı kadınları da bunlara ekleyebiliriz. Öykülerin çoğunda aşk temasının işlendiğini söylemiştik. Aşkın kadın ve erkek olarak iki tarafı olduğuna göre, o öykülerde de kadın önemli rol oynar.

Düşmüş kadınlar Sabahattin Ali’nin öykülerinde en çok karşılaşılan kadınlardır. Bir Mesleğin Başlangıcı, Çilli, Gramofon Avrat, Hanende Melek, Mehtaplı Bir Gece, Köstence Güzellik Kraliçesi, Sarhoş, Yeni Dünya, düşmüş kadınları konu edinen öyküleridir.

Gramofon Avrat’ta yirmi bir yaşında çok iyi oynayıp, şarkı söyleyen kadın, oturak âlemlerinin aranan ismidir. İşini bitirince kapıda bekleyen arabaya binip eve döner. Kendisini getirip götüren arabacı Murat’la aralarında uzun boylu bir konuşma, bir bakışma bile geçmez. Murat’ın arabada bir kez bile arkaya dönüp bakmaması, dürüstlüğü kadını etkiler. Bir gece, kadını zorla alıkoymak istediklerinde Murat nagnantıyla ateş edip kadını kaçıır. Jandarma onları yakalar, adamlardan biri öldüğünden Murat 12 yıl hapis cezası alır. Kadın işini bırakıp yaşlı birine kapatma olur, sonra da geneleve düşer. Her hafta Murat’ı ziyarete hapis haneye gider. Kadın işi nedeniyle aşkını açığa vurmaz. Sırf kendi için hapse düşen insana bakmak için daha da kötü duruma düşmeyi göze alır.

Yeni Dünya'da da oturak âlemlerinin ünlü, ama artık yaşlanmış kadınının düştüğü dram anlatılır. Yaşlanan oyuncu kadın genç bir kadınla düğünde oyun yarışına girer. Hasta olduğundan oyununu tamamlayamaz ve kaldığı odada ölür. Hanende Melek hayatını sesiyle kazanan daraldığında buna vücudunu eklemek zorunda kalan kadınlardandır. Dava vekili Hüseyin Avni her gece onu dinlemeye gelip karısının bileziklerini Melek'e armağan ederse de Melek bu yapışkan adamdan tiksilmektedir. Aslında düşmüş olan kadın değil adamdır. Kızı, babasını almak için kahveye gelir. Kızın anlattıklarından etkilenen ve ona acıyan Melek, sarhoş dava vekilini evine götürür, bilezikleri iade eder. Yevmiyesi ile önceki günden kalan otuz kuruşu da kızın eline sıkıştırıp parasız olarak kaldığı hana döner. Düşmüş kadınların hepsi, aslında, iyi özelliklere sahip, dürüst ve onurludurlar. Ama koşullar kendilerini bu hayata itmiş ve dibe doğru bastırmaktadır.

Çilli öyküsünde de yaşlı bir adamla zorla evlendirildiğinden bir oğlanın peşine düşüp evinden kaçan bir kızın terk edildikten sonra bir bara düşüşü anlatılır. Burada da kabahatli erkektir. Kadınların düşmesinde vefasız erkeklerin payı vardır. Hanende Melek'te de bir vefasızlık örneği dikkat çeker. Hüseyin Avni karısı ve çocuklarına karşı vefasızdır.

Sabahattin Ali sadece âşık ve düşmüş kadınları anlatmaz. Çeşitli nedenlerle sıkıntı çeken kadınları da anlatır. Sıcak Su'daki kadın, suç işleyen kocasını arayan iki jandarmanın tecavüzüne uğrar. Jandarmalar kocasının yakında olduğuna inanmaktadırlar. Bu eylemleri karşısında kadının bağıracağını, yardıma koşacak kocayı böylelikle yakalayacaklarını düşünürler. Kocasını yakında olmasına rağmen kadın bağırılmaz. Tecavüzden sonra ormana dalan kadın bir daha görünmez. Kağnı'da ise, oğlu ağa çocuğu tarafından öldürülen kadının bu cinayeti kaza olarak kabullenmesi, bir ihbar sonucu bir ay sonra oğlunun cesedini kağnıyla vilayete taşıması anlatılır.

Köy, köylü ve sorunlarıyla ilgili temalar:

Sabahattin Ali'nin Ayrar, Asfalt Yol, Bir Orman Hikâyesi, Candarma Bekir, Değirmen, Bir Firar, İki Kadın, Kafa Kağıdı, Kağnı, Kanal, Kamyon, Kazlar, Ses, Sıcak Su, Sulfata öykülerinde köy ve köye ilişkin sorunlar ele alınır. Köydeki öykülerde tarla, su, eğlence, kadın gibi nedenlerle işlenen cinayetler de önemli yer tutar.

Kağnı'da bir tarla sorunu nedeniyle ağanın oğlu fakir çiftçiyi öldürür. İmam ve diğer köylüler ölenin yaşlı annesini ikna etmeye çalışırlar. İkna ederken ağanın gücü, köylünün çaresizliği, devletin ilgisizliği gibi hususların altı çizilir. Devlet köylüye sahip çıkmamakta, köylü tarlalarını ağaya kaptırmakta, cinayetler kazaya dönüştürülmektedir. Ağaya karşı kimse şahitlik yapıp, değil doğruları, cinayetleri bile söyleyememektedir. Öyküde bu sorunlara işaret edilmekle birlikte yaşlı kadının dramı sergilenir.

Köyün önemli sorunlarından biri yoksulluktur. Ayrar öyküsünde Hasan'ın annesi, başka bir köyde hizmetçilik yapmaktadır. Eve haftada bir kez iki-üç sa-

atlığına gelmektedir. Evdeki yalnız kalan iki kardeşine, iki saat uzaklıktaki kasabadaki tren istasyonunda ayrıran satarak küçük Hasan bakmaktadır. Kışın satışlar iyice düşmektedir. Üç bardak ayrıran satıp eve kara, kuru bir ekmek götürmenin hesabını yapar. Kışın köye eli boş dönerken uluyan kurtlardan korkar, kaçmaya başlar. Köye kadar gidecek gücü yoktur, düşer. Öykü burada bitirilirse de Hasan'ın kurtlara yem olacağı anlaşılır. Anne ve çocuk yoksulluğu aşmak için çalışırlarsa da bu mümkün olmaz. Bu öyküde yoksulluğun getirdiği acıya son verilirken Hasan'ın annesine karşı duyguları, kapıldığı büyük korku, aç kardeşlerine ekmek getiremediği zaman onların gözlerinde okuduğu kin ve köylünün ilgisizliği de vurucu bir biçimde yansıtılır.

Yoksulluktan kurtulma yollarından biri de çalışmak için kente gitmektir. Köpek ve Kamyon öykülerinde bu istek dile getirilir. Kasaba ya da kentteki fabrikalar, yeni iş kapıları olarak görülür. Köpek'te, çoban kentte bir fabrikada çalışmayı düşünürse de gidenlerin başlarına gelen iş kazaları ve başka son(uç)lar, onu düşüncesinden caydırır. Ağa vaat ettiği ücreti ödeme(z)se de karnının doyduğuna şükreder ve kendisinden yardım bekleyen annesini bile unuttur. Kamyon'da ise Konya'nın bir köyündeki gencin, ürünün yeterli olmaması, evde gazın, yiyeceğin tükenmesi üzerine İzmir'e gidip bir fabrikaya amele olma arzusu anlatılır. Biraz para biriktirip harman vakti geri dönecektir.

Asfalt Yol öyküsünde yolu olmayan bir köye yol getirmek için uğraşan bir öğretmen vardır. Hummalı bir çalışmayla yol asfalt olarak yapılır. Ancak kaliteli yapılmadığından bozulmaya başlar. Kağnıların yola girmesi yasaklanır. Buna kızan köylü yolu yapanları değil de öğretmeni dışlar ve muhtarın isteğiyle öğretmen köyden ayrılır. Burada köyün hatta vilayetin bile yolunun olmayışıyla birlikte, devlete iş yapan müteahhitlerin yaptığı vurgunlar eleştirilir. Yol asfaltlandığında yol için asıl emek veren öğretmen unutulurken bozulduğunda suçlu görülüp yol gösterilen o olur. Köyü konu alan öykülerde vergilerin ağırlığı, köylünün bunu ödeyememesi konusu da işlenir. Kafa Kağıdı'nda yol vergisini ödeyemeyen seksenlik bir ihtiyar hapse düşer. Halbuki altmış yaşını geçenler bu vergiden muaftır. İhtiyar, tarlaları ağa tarafından ellerinden alındığında kendi kimliğini bulamadığı için mahkemeye ölen oğlunun kimliğini sunmuştur. Resmi kayıtlarda 29 yaşında görüldüğünden hapse konur.

Sulfata öyküsünde sıtmaya yakalanan köylülerin parasızlıktan kinin ve sulfata alamayışları anlatılır. Devlete ait sıtma ile mücadele dispanserindeki doktor köylülerle ilgilenmez, hatta onları kovar. Doktor, köylülerin kinin pahalı olduğu için dispansere geldiğine inanır, çünkü dispanserde kinin parasızdır. Köylülerin sorunları başta yoksulluk; topraksızlık, tarlalarının ağalar tarafından gaspı; okul, yol, doktordan yoksunluk; yöneticilerin ilgisizliği ve vergilerin ağırlığı gibi noktalarda toplanır. Çalışıp çaba göstermelerine rağmen sorunların üstesinden gelemeyiz. Öykülerde yemeklerden söz edilirken hep kuru ve yeşil soğan, yufka, bulgur, ayrıran karşımıza çıkar. Köy olmasına rağmen süt, yoğurt, sebze ve meyve bolluğu görülmez.

Bir Firar'da İdris, köyü soymakla suçlanır ve dayakla suçu kabul eder. O bundan sonra yiyeceği dayağı ve alacağı hapis cezasını değil, çalmakla suçlandığı malların yerini söyleyemeyeceğinin, ortaya çıkaramayacağının kaygısını çeker. Suçu kabul ettiğine göre suç unsurunun da bulunması gerekir. Oysa bu suç onun üzerine yıkılmıştır. Jandarma baskısı, yok yere hapis yatma olağan duruma gelmiştir. Gerçek suçlular değil, garip ve yoksullar cezalandırılmaktadır.

Hapishane

Sabahattin Ali, çeşitli nedenlerle birkaç kez hapse girdiğinden hapishane ve mahkumlarla ilgili gözlemlerini öykülerinde işler. Bir Şaka, Candarma Bekir, Duvar, Kazlar ve Katil Osman'da hapishane yaşamı ve mahkumlar ele alınır. Onun öykülerine yansıyan dikkat çekici bir özellik suç işleyen kişilerin çok olmasıdır. Köylerdeki en ufak bir sorunun cinayet işlenmesine neden olduğu izlenimi doğmaktadır. Kolayca cinayet işlenir, buna karşın cinayeti işleyenlerin pişmanlığı pek görülmez. Candarma Bekir'de, Çallı Halil Efe rahat rahat cinayetlerini anlatır. Onu cinayetten çok yaya olarak başka hapishaneye gitmek üzer. Çünkü ayaklarının yarıkları henüz iyileşmiştir. Bu da aslında insani bir durumdur. Sabahattin Ali öykülerinde böyle küçük gibi görünen ayrıntıları da mutlaka yansıtır.

Kazlar öyküsünde Seyid cinayetle suçlanarak hapse atılır. Seyid'in ağabeyi de maktulün akrabaları tarafından vurulur. Gerçek suçlular olmasa da hapse konulan insanlar vardır. O insanlar aracılığıyla hapishane sorunları sergilenir. Bu öyküde Seyid, parasız olduğundan hapishanenin en kötü yerinde yatmakta, hapiste başkalarına hizmet işi yapamadığından azıcık tayınla yaşamaktadır. Üç tayının birini yiyip ikisini de satmak zorunda kalır. Koşullarını biraz iyileştirmek için karısından gardiyanlara vermek için iki kaz ister. Köyde de yoksulluk vardır. Tek kazları vardır ve kadın yumurtalarını bakkala vermektedir. İkinci kazı çalarak götürür. Verem olan kocası aynı gün ölmüştür, ama gardiyanlar yoksul kadının getirdiği kazı ve pekmezi almak için söylemezler. Köye dönen kadın kaz çalmaktan yakalanarak hapse konur. Buna karşılık gardiyanların iyi olduğu öyküler de vardır. Katil Osman'daki gardiyan mahkumlarla dosttur.

Kafa Kağıdı'nda yol parası veremediğinden hapse konan yaşlı adamın hikâyesi anlatılır. Oğlunun nüfus kağıdını kullanması, onu 80 yaşında hapse düşürür. Candarma Bekir'de jandarmaların insafsızlığına dikkat çekilir. Onlar da gardiyanlar gibi tutuklu ve hapislerin yaşamını zorlaştırırlar. Kişilik zayıflığı, kültür eksikliği nedeniyle mahkum karşısında üstün olmanın hazzıyla bunu yaparlar. Jandarma, öykülere zorba ve dayakçı bir kimlikle yansır. Mahkum da bunu "candarma değil mi elbet dövecek" diye karşılar. Mahkumlar devlet gücüne karşı çok saygılıdır. Köylü hapse düşmekten pek korkmaz, ama daha varlıklı, kültürlü ve aydın olanlarda özgürlüğü yitirmekten doğan korku ve kaygı görülür.

Bir Şaka, Candarma Bekir, Duvar, Katil Osman öykülerinde Sabahattin Ali de bir kişi olarak yer alır. Candarma Bekir’de bu açık değildir, ancak diğer öykülerde açık ve kesindir. Bu öyküler birinci kişi ağzından anlatılır. Sinop hapishanesine gurbet hapishanesi diyen odur. Konya’da başlayan hapisliğini Sinop’ta sürdürürken “Gurbet Hapishanesi” adıyla bir şiir de yazmıştı. Ayrıca Bir Şaka’daki olay mektuplarında neredeyse aynen anlatılır². Bu öykülerin bir kısmında Sabahattin Ali’nin doğrudan gözlemleri ve yaşadıkları, bir kısmında duyup dinledikleri yer alır.

İşçiler ve sorunları:

Mehtaplı Bir Gece’de fabrikada motorcu yamaklığı yapan bir işçi kötü koşullardan dolayı işten atılır. İşçileri anlatan öykülerde işten atılma korkusu, atılış ve sonrasında düşülen kötü duruma dikkat çekilir. Köpek’te çoban şehre gitmeyi düşünür, ancak gidenlerin işten çıkarıldıklarını hatırlayınca vazgeçer. İşten çıkarılmada hastalık ve iş kazaları sonucu çalışamama etken olur. İş güvenliği olmadığından işçiler kolayca kapı dışarı edilirler.

Apartman’da çatı yapan işçilerden biri yük altında ezilen hamalı görür. Hamal yaklaşınca okuldan aldığı oğlu olduğunu fark eder. Sırtındaki ağır küfeyi taşımakta zorlanan çocuk, iki şişeyi kırdığından parasını alamaz. Apartmanın çıkışında düşen oğlunun yaralandığını ve uğradığı kötü davranışı gören baba kendi işinden olacağı korkusuyla müdahale edemez.

Isıtmak İçin adlı öyküde ara sıra çamaşır yıkayarak sekiz yaşındaki çocuğunu büyötmeye çalışan 35’inde olmasına karşın yıpranmış bir kadın, işçi olarak ele alınır. Odun bulamadığından hasta çocuğunu vücuduyla ısıtır. Uyku’da ise işçi bir kamyon şoförü ve muavindir. Hiç uyumadan üç gece araba kullandığından direksiyon başında zaman zaman dalar. Öyküde şoförlerin güç çalışma koşulları anlatılır. Kamyon öyküsünde de şoför vardır. Şoför nitelikli işçi olarak görülür. Kamyonu yoksa da ehliyeti ve mesleği vardır. Nitelikli olduğu için ücreti iyidir. Yolcu olan köylüler, kuru soğan yufka yerken onun peynirli pide yemesi bu durumu yansıtır.

Bir Gemicici Hikâyesi, babasının ölümü üzerine bir gemide ateşçi olarak çalışmak zorunda kalan kekeme bir genci konu alır. Öyküde yapılan işin güçlüğü ve kaptanın işçileri sömürmesi vurgulanır. Ancak ateşçi genç gemicileri isyan ettirir ve haklarını alırlar. Buna karşın genç, ilk limanda kovulur. Bu öyküde işçilerin haklarını savunma gerekliliği üzerinde durulur. Portakal adlı öyküde başta gemiciler olmak üzere, memurlar, tüccarlar ve onlar arasındaki çıkar ilişkileri anlatılır. Kaptandan sigorta şirketindeki memura kadar herkes her fırsatta birilerinin sırtından çıkar sağlar.

Öykülerde işçi diye nitelediğimiz kişilerin durumu birbirinden farklıdır. Evde, tarlada, gemide çalışanlar, şoförlük yapanlar var. Fabrika işçiliği henüz

² *Bir Şaka* 1935’te yayımlanmıştır. 28.4.1933 tarihinde Konya’dan gönderdiği mektupta öyküde anlatılanları aşağı yukarı yazmıştır (bk. İlhan ve Akin 1997: 73-78).

yaygın değil. Ancak fabrika işçiliğinin daha iyi olduğu dikkati çekiyor. Yalnız orada da çabuk yıpranma ve iş kazasına uğrama gibi sorunlar yaşanıyor. İş gücünü yitiren işini de yitiriyor. İşçiler bireysel sorunlarıyla ele alınıyor. Yalnızca Bir Gemici Hikâyesi'nde toplu bir hareket var. Bilinçli sayılmasa da işçilerin haklarını almayı öğrendikleri mesajı verilir.

Öykülerde kişiler

Sabahattin Ali'nin iki öyküsünde kişileri hayvanlar, diğer öykülerinde ise insanlar oluşturur. Kırlangıçlar ve Bahtiyar Köpek öykülerinin adları kişilerini ortaya koyar. Hiç insanın bulunmadığı ilk öyküde kişiler iki âşık kırlangıç, ikincisinde mutlu bir köpektir. İkinci öyküde kişi kadrosunda insanlar varsa da asıl kahraman köpektir.

Kişilerini insanların oluşturduğu öykülerde erkekler daha önde ve çok, kadınlar hem ikinci planda, hem sayıca azdırlar. Kişi kadrosunda çocuklar ve yaşlılar da bulunurlar. Çocuklar öykülerde genellikle bir fon değerindedirler. Kazlar'da oğlan annesinin yanında gidip gelmesiyle, İki Kadın'da ağlamasıyla yer alırlar. Buna karşılık, Ayrar, Arabalar Beş Kuruşa ve Cigara tamamıyla çocukları anlatır. Onlarda ana kahraman çocuktur. Ayrar öyküsündeki çocuk ayrar satarak iki ve beş yaşındaki kardeşlerine bakar. Çünkü anneleri başka bir evde hizmetçilik yapmakta ve eve haftada bir, ancak üç saatliğine gelmektedir. Apartman ve Isıtmak için öykülerinde çocuklar ana kahramana yakın bir ağırlıkla yer alırlar.

Sabahattin Ali'nin öykülerinde ön planda olan kişiler genç erkeklerdir. Kırk altı öyküde olayların erkekler üzerinden anlatılması, sekiz öyküde kadın ve erkeğin olaylara katılımı denk olması bunun kanıtıdır. Erkek kahramanların bir kısmı mesleksiz, sanatsız ve işsizdirler. Köylüler ve çiftçiler yanında yüksek eğitim görüp meslek edinenler vardır. Öğretmenler, avukatlar, doktorlar, mühendisler, yönetici ve bürokratlar, memurlar bunlar arasındadır. Alaylı sanatçılar, çalgıcılar, arabacılar, şoför ve muavinleri ile boyacılık gibi gündelik işler yapanlar da onun öykü kişilerini oluşturur. Köyde geçen öykülerinde ağa, imam, muhtar ve köylüler; hapishane öykülerinde cezaevi müdürü, jandarma, gardiyan diğer erkek kişileri oluşturur.

Öykülerde memurlar silik ve geri planda kalırlar. Dar gelirli olmakla birlikte yoksulun, çaresizin halinden anlamaz, hatta onları küçümserler. Titiz, kuruntulu bir yapıda çizilen memurlar engelleyici konumdadırlar. Her kesimden rüşvet alırlar, ama genellikle güçlülerin yanında olurlar. Yönetici konumundaki memurlar ise, adil değildirler. Onlar da politikacıların baskısı altında kalırlar.

Kendisi de bir öğretmen olan Sabahattin Ali, öğretmenleri olumlu yansıtır. Ara sıra zaaflarına kapılsalar da olumsuzluğa yönelmezler. Köylünün mektubunu okumak, dilekçesini yazmak gibi günlük işler yanında, esas onları aydınlatma görevini yaparlar. Buna karşılık doktorlar bencil, çıkarıcı, halkın hastalık-

larına karşı duyarsız gösterilirler. Paradan başka bir şey düşünmeyişleri ve ilgisizliklerinden dolayı Böbrek'te hasta bir şifa bulmazken, Sulfata ve Cankurtaran'da ölürlər.

Köpek'te Amerika'da okuyan mühendis, torpille ücreti daha iyi olan bir işte çalışmayı tercih ederken, Bir Konferans'taki mühendis rüşvetle çürük okula sağlam raporu verir. Bunlar gibi avukatlar okudukları için aydın sıfatını kazanmışlarsa da davranış ve eylemleriyle aydın olmanın sorumluluğunu taşımazlar.

Ağalar öykülerde açıkça görünmez; güçleri, imam ve muhtar gibi temsilcileriyle işlerini yürütürler. Köylünün tarlasını, ürününü yöneten onlardır. Gerekirse cinayet işletirler, cezayı yalancı şahitlerle gariplerin üzerine yıkarlar.

Kadın karakterlerin bir bölümünü düşmüş kadınlar oluşturur. Bu kadınlar suçlu ve kötü görülmezler. Tam tersine acıma duygusuyla dolu vefakar yansıtılırlar. Gramofon Avrat kendisi için adam öldüren arabacıya hapiste bakar. Hanende Melek, aşkı karşılığında dava vekilinin kendisine armağan ettiği bilezikleri karısına geri verir. Bununla yetinmez yevmiyesini de kızının eline sıkıştırır. Bu kadınlar, müşterileri olan erkekler karşısında güçlü görünürler, ancak patron karşısında zayıf ve mağdurlardır. İş yapamadıklarında ise kapının önüne konulurlar.

Bunun dışındaki kadınlar, tarlada, bahçede, çamaşırdı, ev hizmetinde çalışan, ancak para ve iyi gün yüzü görmeyen kadınlardır. Onlar da dürüst, vefalı, evlerine kocalarına bağlıdırlar. Kocalarının suçlarının cezasını çoğu zaman onlar çekerler, ama yakınmazlar. Kazlar öyküsünde hapis yatan kocasını rahat ettirmek için bir kaz çalan kadın hapse düşer. Sıcak Su'da kocasını arayan iki jandarmanın pek çok tacizinden sonra tecavüzüne uğrar.

Az da olsa güçlü, paralı, cerbezeli kadınlar öykülerde yer alır. Bunlar olumsuz yönleri ve eylemleriyle dikkat çekerler. Güçlerini, babaları, nişanlıları, kocaları ve paralarından alırlar. Çeşitli kaprisleriyle şoförleri bunaltan, gevezelikleri ve kıskançlıklarıyla memur kocalarını bezdiren kadınlara da öykülerde rastlanır.

Eğitim görmüş, bir meslek sahibi olmuş kadınlara az da olsa rastlanır. Bir Skandal'daki öğretmen bunlardan biridir. Ancak o bencil, küstah ve cahil tavırlarıyla aldığı eğitimden olumlu bir biçimde yararlanamadığını gösterir. Viyolonsel'deki eğitim almış ve bir becerisi, mesleği olan kadın yabancısıdır. Köstence Güzellik Kraliçesi'ndeki Marina da yabancısıdır. Sevgilisine tepki gösterip başka ülkeye gidecek kadar güçlüdür. Ancak orada barda çalışmak zorunda kalır.

Kişilerin yansıtılışı ve kaynakları

Sabahattin Ali, öykü kişilerinin tanıtımını daha çok anlatma ve tasvir yöntemleriyle yapar. Anlatıcı yeri geldikçe gereği kadar bilgiyi verir. Kişileri olaylar içindeki tutumları, ileri sürdükleri görüş ve düşünceleri aracılığıyla da tanıır. Tasvirler uzun ve ayrıntılı değildir. Kimi zaman belli özellikler üzerinde yoğunlaşıp vurgu yapmak için tekrar edilirler. Bazı öykülerde kişilerden birini tasvir ederken diğerlerininkini yapmaz. Genelde sorunları işlediğinden kişiler hep

hasta, yorgun ve yıpranmış olarak tasvir edilirler. Bu kadın, erkek, çocuk hemen herkes için geçerlidir. Yıprandıkları için kadınlar, olduklarından daha yaşlı; gelişmedikleri için çocuklar, olduklarından küçük görünürler. İstanbul'da geçen öykülerde güzel, varlıklı kadınlara rastlanır. Bakımlı ve şişman olan bu kadınlar, öyküleri anlatılan kişiler değillerdir. Geri planda kalırlar.

Yazar tasvirlerde son derece tasarruflu davranır. Üç dört satırı geçmeyen tasvirlerde bazen tek özellik verilir. Ama bu kişiye ilişkin çok çarpıcı bir özellik olur. Selam öyküsünde anlatıcı berberin tasvirini yapar. Berber, komşusu olan başka bir berberi anlatırken "Benim gibi biri. Üstelik tepesinde saç kalmamış." der. Anlatıcının kendisi için yaptığı tasvirle karşısındakini tanıtır. Saçının olmayışını da ekler. Bu önemli bir özelliktir. Çünkü Berber Yusuf oyuncu bir kız uğruna evini ve üç çocuğunu bırakıp gitmiştir. Dolaylı yaptığı tasvire eklediği bir özellik, beğenilecek biri erkek olmadığını vurgular.

Tasvirlerde bir özellik daha dikkat çeker. Gerçekçi bir yazar olan Sabahattin Ali nesnellikten ayrılmaz. Beğenmediği kişilere yaklaşımında taraf olmaz, ama tasvirlerde o kişiyi kötü, çirkin, iğrenç göstererek düşüncesini, duygusunu sezdirir. Bunu seçtiği sözcüklere de yansıtır. Tasvirleri, tanıtmak kadar bir düşünce ve duygu oluşturmak için de kullanır.

Sabahattin Ali'nin kişilerinin üç kaynağı olduğunu söyleyebiliriz. Okuduğu kitaplardan yarattığı kişiler; arkadaşlarının ve başkalarının anlattıklarından tanıdığı kişiler; bizzat tanıdığı, gördüğü, gözlemlediği kişiler. Kendi yaşamı ve ailesi de kişilerinin oluşumunda rol oynar. Öykülerinde belli yönleriyle kendisine benzeyen kişiler vardır. Bu benzeşim bazen doğrudan kendi özellikleri verilerek sağlanmıştır. Bazen de tersinden bakılmıştır. Öykülerdeki kişilerin olumsuz olarak sergilediği özelliklerin karşısı Sabahattin Ali'nin olmak istediklerini gösterir. Kendinde görmek istediği ve aradığı aslında budur.

Az sayıdaki öyküsünde sevdiği, etkilendiği yazarlar ve eserlerinden yola çıkarak yarattığı kişilere yer verir. Gorki, Maupassant ve Poe'nun bazı eserlerindeki kişilere benzeyen kahramanları vardır. Değirmen'indeki Atmaca, Gorki'nin Loyko Sobar adlı kahramanını andırır (bu ve başka örnekler için bk. Korkmaz 1997: 229-230).

Bir Gemcinin Hikâyesi'nde anlattığı kişi kardeşi Fikret'e çok benzer. O da kahraman gibi kekemeliği yüzünden okuyamamış, vapurda makinist olmuştur. Güngörmüş aile, emekli maaşının yetmeyeşi, bir kız kardeşinin olması gibi özellikler de Sabahattin Ali'nin ailesine aittir. Yine öykülerindeki dırdırcı kadın tipinin annesiyle bağı kurulabilir. Bu tip kadınlar kocalarını evin dışına ve içkiye iterler. Pazarcı öyküsünde emekli yüzbaşının kadın dırdırından kurtulmak için pazarcılığa başlaması dikkat çekicidir. Sabahattin Ali'nin babası da yüzbaşı emeklisidir. Bir ara geçimlerini sağlamak için Sabahattin Ali'yle birlikte pazara çıkmışlardır.

Pertev Naili Boratav, Arap Hayri hikâyesinin konusunu kendisinin verdiğini söyler (Ali ve Özkırımlı 1986: 290). Boratav Beyşehir'de askerken Sabahattin Ali onu ziyarete gelmiş, evinde kaldığı sırada Arap Hayri'yi tanımıştır. Öyküdeki

olayı Sabahattin Ali'ye anlatan yine Boratav'dır. Sabahattin Ali, öyküde kahramanının adını değiştirmemiştir. Uyku öyküsünde anlatılan kamyon yolculuğu ve orada geçen bazı olayları da Sabahattin Ali'ye Pertev Naili Boratav anlatmıştır. Sabahattin Ali, Bir Şaka adlı öyküsünde anlattığı Cavit Bey'i Konya hapishanesindeyken tanımıştır. Öykü kişileriyle ilgili olarak yaptığımız belirleme, romanları için de geçerlidir. Kuyucaklı Yusuf romanının kahramanını da Aydın Hapishanesinde tanımış ve adını değiştirmeye bile lüzum görmeden yazmıştır. Kürk Mantolu Madonna'da âşık olduğu kadın Ankara ve İstanbul'da tanıdığı kadınlardan esinlenerek çizilmiştir.

Sabahattin Ali bazı öykülerinde tanıdığı kimseleri anlatmıştır. Bunlardan biri arkadaşı Muvaffak Şeref'tir. Yeni Dünya öyküsündeki entelektüelin kendisi olduğunu, gerçekçi olmayışı nedeniyle eleştiri ve alaya uğradığını söyler (Bayram 1978: 297).

Sabahattin Ali'nin kişileriyle ilgili farklı bir değerlendirmeyi Tahir Alangu yapar. O öykü ve roman kişileriyle Sabahattin Ali arasında bağ kurar. Sabahattin Ali'nin kişilik özelliklerinin kahramanlarındaki yansıması üzerinde durur (Alangu 1968: 167-181).

Zaman

Sabahattin Ali'nin öykülerinde zamanın kullanılışında bir büyük farklılık ve ayırıcılık söz konusu değildir. Öyküleri olaya dayandığı için bunların geçtiği bir zaman dilimi söz konusudur. Onun öykülerinde olayların giriş, gelişme ve sonuç düzenine uygun sıralanmasına bağlı olarak zaman da genellikle ileriye doğru akar. Öykülerde geri dönüşler daha azdır. Buna karşılık zamanda ileriye doğru sıçrayışlar dikkat çeker. Özet tekniğiyle uzun zaman dilimleri atlanarak geçilir.

Öykülerin bazılarında net bir zaman belirlemek mümkünken bazılarında zaman belirsizdir. Viyolonsel'de birbirlerini seven iki genç, evlenip yolculuğa çıkarlar. Gemilerinin kazaya uğradığını yerliler arasında gözlerini açtıklarında anlarlar. Bütün bunlar ne kadar zamanda olmuştur söylenmez. Bir yerde hastalanan kadının bir yıllık ömrü kaldığına ilişkin bir öngöründe bulunulur. Gerçekten de kadın ölür, ama ne kadar süre geçtiği konusunda bir belirti yoktur.

Kağnı öyküsünün başında zaman, çok kısa bir konuşma süresiyle sınırlanarak başlar. "Bir ay kadar sonra idi köye iki süvari candarma geldi." cümlesiyle bir sıçrama yapılır. Ölü, jandarmalarca ikinci vakti mezardan çıkarılır, gece yola çıkarlar. İki gün olan anlatma zamanında anlatılan olaylar da çok kısadır.

Değirmen öyküsünde de zamanın akışı son derece esnek olarak yansıtılır. "İşler iyi gidiyordu" cümlesi ne kadar zaman geçtiğini söylemese de zamanın akışını gösterir. Öyküde zaman "Günler (...) birbiri ardına geçip gidiyordu." "Hemen her akşam" Bir gün karların eridiği mevsimdeydi" "Nihayet günün birinde" gibi kesinlik belirtmeyen ibarelerle verilir.

Zamanın çok işlevsel kullanılmadığını Kurtarılamayan Şaheser de örnekler. Orada zamanla ilgili sözler rutin olarak tekrarlanır, zaman sadece geçer.

Önce iki kez bir aylık, sonra iki kez altı aylık dilimlerle zaman akıtılır. Sonra bir buçuk yıl geçer. Bundan sonra zaman ikişer yıllık dilimlerle akar. Bu zaman zarfında kahraman sürekli gezmekte ve büyük şiirini yazmaktadır. Gümüş, altın ve meşin kaplı üç ciltlik şiir defterleri oluşturur.

Bazı öykülerde zaman dilimleri temayı belirginleştirmede işlevsel bir rol oynar. Gündüz, gece gibi zaman dilimleri atmosferi tamamlayıcı öge olarak dikkati çeker.

Mekân

Sabahattin Ali'nin birkaç öyküsünde mekân, yurt dışı, çoğunda Anadolu ve İstanbul'dur. Köstence Güzellik Kraliçesi, Romanya Köstence'de başlar, Berlin'de sürer. Bir Gemici Hikâyesi'nde gidilen yerler olarak Şapdenizi, Port Said'den söz edilir. Portakal öyküsünde mekân Akdeniz Limanlarıdır. Gemi oradan İstanbul'a gelir. Romanya, Almanya yurt dışı olmasına rağmen Sabahattin Ali'nin bildiği yerlerdir. Kurtarılamayan Şaheser ve Viyolonsel'de yer açıkça belirtilmemiştir. İlk öyküde kahraman, uzun yıllar değişik mekânları dolaşır. Viyolonsel'de bir gemi kazası sonucu kara renkli insanların yaşadığı Afrika'nın sapa bir yerine düşülür.

Türkiye'deki mekân, İstanbul ile Anadolu'nun köy, kasaba ve kentleridir. Ancak Anadolu, yazarın yaşadığı ve iyi bildiği Orta Anadolu ve Ege'yle sınırlıdır. Beyşehir, Çirkince, Edremit, Selçuk, Yıldızeli, İstanbul, İzmir Konya, Sivas adı geçen ilçe ve illerdir.

Sabahattin Ali'nin öykülerinde doğa da önemli bir mekândır. Ayrın, Bir Orman Hikâyesi, Hasanboğuldu, Kırangıçlar, Köpek, Ses öykülerinde doğa ön plana çıkar. Bazı öykülerde ise yolculuk yapıldığından doğa önem kazanır. Bir Firar, Candarma Bekir, Uyku, Kamyon, Kağrı, Selam öyküleri bu özelliktedir.

Kapalı mekânlar içinde sık karşılaşılanlar ev, hapisane, kahve, berber dükkânı, meyhane, han, otel, apartmandır. Mekânlar yansıtılırken tasvirler kullanılmıştır. Doğa tasvirleri daha uzun ve ayrıntılıdır. İç mekân tasvirlerinde ayrıntı azalır. Mekânı işlevsel olarak kullanan Sabahattin Ali, mekânla kişilerin psikolojileri arasındaki ilişkiyi gözetmiştir. Mekân kişilerin ruh durumunu etkilediği gibi ruh durumları da mekânı etkiler. Aynı mekân, farklı ruh durumunda farklı yansıtılır.

Dil

Sabahattin Ali sade bir dil, yalın, duru, ama yoğun bir anlatımı seçmiştir. Ölçünlü dili kullanmayı her zaman önde tutmuş, ağız özelliklerini yansıtmayı tercih etmemiştir. Bununla birlikte, anlattığı konuların ve yaşamın gerektirdiği söz varlığına gereği kadar yer vermiştir. Çingeneler ve köylüleri anlatırken de bu hususa özen göstermiştir. Onları konuşturduğu yerlerde bile ağız özelliklerini abartmamıştır.

Çingene çeribaşısı “Adaşım” seslenişinden başka kendi ağız özelliğini kullanmaz. Kağnı’da İmam “ülen kocakarı” diye seslenip “gününi gavur edersin” gibi argo deyimler kullanır. “Sattığın iki şinik ekinin” cümlesinde bir ölçü birimi olan “şinik”in günlük yaşamlarının bir ögesi olarak yer alması son derece doğal ve gerçekçidir. Aynı gerçekçilik içinde kişileri lakaplarıyla verir. Köyde kişiler ve aileler soyadlarından çok lakaplarıyla tanınırlar. Savrukların Hüseyin ark başında Sarı Mehmet’i vurmuş, bu olayı ihbar edense pabuççuluk yapan Garip Mehmet olmuştur. Köy kahvesinde köylüler “kocakarı”nın çevresini alıp “Öyle değil mi ha? Diyiversene, ha! Aklın yattı mı? Diyiversene” gibi cümleleri heyecanlı köylülerin temiz konuşmalarına örnektir. Çakıcı’nın İlk Kurşunu’nda Ege yöresinin ağız özellikleri biraz daha fazla yansıtılmıştır. Ağız özelliklerinin az olmasının bir nedeni de Sabahattin Ali’nin anlatma yöntemine ağırlık vermesi, buna bağlı olarak konuşmaların azalmasıdır. Konuşmaların arttığı yerlerde yöresel dil kullanımı da artar. Çakıcının İlk Kurşunu adlı uzun öyküde bu durum görülür.

Söz varlığı öykülerdeki konu, kişi ve çevreye bağlı olarak değişir. Viyolonsel öyküsünde mekân Afrika olarak verilir. Mahun, baobap ağacı, bir cins sansar olan zerdeva mekânı yansıtan sözcüklerdir.

Bu sözcükler yalnızca kişi ve çevre aracılığıyla girmemektedir. Kişiler dışında anlatıcı da çevre ve anlattıklarına uygun bir dil kullanmaktadır. Olaylara kişilerinin gözünden bakmaktadır. Sözcüklerin seçimi yine buna uygun olmaktadır. Kurtarılmayan Şaheser adlı öyküdeki dil baştan sona bunu yansıtır. Burada anlatma ve aktarım kişilerce değil anlatıcı aracılığıyla olur. Anlatıcı kişilerin ve temanın ruhuna uygun bir dil tutturur. Seçtiği sözcüklerle, benzetmeleriyle, büyük şiiri yazmak isteyen şairin büyük ve yüksek üslubuyla. Şairin sevgilisi olan kız da şair kadar coşkulu, etkili, süslü ve yüksek dille konuşmaktadır. Fuzuli’nin Leylası, Romeo’nun Juliet’i, Dante’nin Beatris’i ve daha pek çok şeyden haberdardır.

Sabahattin Ali dilini sade tutmaya çok önem verir. Bu konudaki kaygısı mektuplarına yansır, dilini sürekli gözden geçirir (öykülerinin dilini sadeleştirmesi konusunda bk. İlhan ve Akın 1997: 210). Onun yazdığı yıllarda harf devrimi olmuş, hızlı bir özleşme çabasına girişilmiştir. Türk Dil Kurumunda görev alması bu konudaki duyarlılığını artırmış olabilir. Bu duyarlılığa rağmen bugün için sözcüklerinin bir kısmının eskidiğini hatta kullanımdan düştüğünü belirtmeliyiz. Bugünün okuyucusu için bu sözcüklerin karşılıklarının verilmesi gerekmektedir. Müddeiumumi, esbab-ı muhaffefe, istihfaf etmek, istiğna, münferit, zaviye, aksata, nefis itikadi, hamakat, taalluk etmek, iktifa, zevat, atalet, hicap, tahammül, müdafaa, mayii, yeis, silsile, irtikap, mütalaa, tesellüm, tecessüs, mağmum, muvasalat, mükaleme, kaime sözcükleri buna örnek olarak gösterilebilir.

Romanlar

Yayımlanış Serüvenleri

Sabahattin Ali’nin üç romanı da önce tefrika edilmiş sonra kitap olarak yayımlanmıştır. İlk romanı olan Kuyucaklı Yusuf, değişik gazete ve dergilerde tefrika

edilmeye başlamış, ancak tefrikası çeşitli nedenlerle çoğunda yarım kalmıştır. Tan gazetesinde tamamı tefrika edildikten sonra 1937'de kitap olarak basılmıştır. İçimizdeki Şeytan, Ulus gazetesinde 87 bölüm olarak tefrika edilmiş 1940'ta kitap olarak çıkmıştır.

Kürk Mantolu Madonna, Hakikat gazetesindeki tefrikası 48 sayı sürmüştür. 18. 12.1940'ta başlayan tefrika 8.2.1941'de tamamlanmış, kitaplaşması iki yıl sonra 1943'te olmuştur. Bu kitabın tefrika serüveni hakkında daha ayrıntılı bilgilere sahibiz. Kitap, Sabahattin Ali'nin ikinci kez askere alındığı dönemde İstanbul'da asker çadırında yazılmaya başlanmıştır. Sabahattin Ali, romanını günü gününe yazıp göndermiştir. Yazılış süresi ile tefrika süresi aynıdır. Sabahattin Ali en çok bu romanının yazılışında yorulmuş ve üzümüştür. Bunda, koşulların zor olması yanında gazete sahibi tarafından eserin tutmadığının söylenerek bazı müdahaleler yapılması da etkili olmuştur (romanlarının yazılış serüveni hakkında ayrıntı için bk. Bezirci 1987).

Romanlarda Temalar

Sabahattin Ali'nin romanlarında ilk bakışta bireysel temaların ön plana çıktığı dikkat çeker. Bunların başında aşk gelir. Evlilik, aşktan sonra tüm romanlarında işlediği ikinci önemli temasıdır. Bunu çevre ve sosyal yaşamla uyusamama, iletişimsizlik ve bu durumdan kaynaklanan temalar izler. Uyumsuzluk içine giren kişiler içlerine kapanıp yalnızlığı seçerler. Bu seçim kişiyi karamsarlığa götürür. Kurtuluş, kaçışta ve doğaya sığınışta aranır. Sabahattin Ali'nin bir grup temini de bunlar oluşturur. Sabahattin Ali'de sosyal, toplumsal ve kısmen siyasal temalar da vardır. Kasabadaki ilişkiler sunulurken köylü, işçi, esnaf, eşraf ve devlet organları arasındaki ilişkiler de canlı biçimde ortaya konulur. Bireysel temaların bir yön ve boyut kazanması bu ilişkiler çerçevesinde olur. Ayrıca kimi değişmelere ayak uyduramayan esnaf ve çiftçinin erimesi de onun romanlarında yerini bulmuştur. Sosyal adaletsizlik, bürokrasinin işlemeyişi ve her alanda görülen yozlaşmalar birer tema olarak karşımıza çıkar. Aydın kesimi arasındaki yozlaşma, daha çok ahlaki biraz da siyasi açıdan ele alınır.

Aşk, evlilik

Kuyucaklı Yusuf, aşk temasının ön plana çıktığı bir romandır. Evlilik ve bir Anadolu kasabasındaki sosyal, ekonomik ilişkiler romanın diğer temalarını oluşturur. Bir arada büyüyen Muazzez ve Yusuf hem birbirleriyle çok ilgilidirler hem de birbirlerini etkilerler. Bu ilgi ve etkilenmenin niteliği önce kardeşlik gibi görünür. Selahattin Bey'in kumar borcunun Ali tarafından ödenmesi, Ali'nin bu yardımı Muazzez'le evlenmek için yapması Muazzez'in gizlediği duygularını ortaya koymasına neden olur. Yusuf'a kendisini sevdiğini söyler. Yusuf duygularını tarttığında Muazzez'i sevdiğini anlar, ancak yapacak bir şey yoktur. Şakir'in bir düğünde içkiliyken Ali'yi öldürmesi bir engeli ortadan kaldırır da aşkın yolu açılmış değildir. Bir bayram günü laf attığı için Yusuf'tan dayak yiyen

Şakir, Muazzez'i elde etmek istemektedir. Anne Şahinde kızını varlıklı ve güçlü eşraf çocuğu olan Şakir'e vermek için can atmaktadır. Bu koşullar Yusuf'un aşkını daha da biler, Muazzez'i kaçıırır ve evlenirler. Âşıklar birbirlerine kavuşur, ama mutluluğa kavuşamazlar.

Romanda çok uzun süre açığa vurulamasa da karşılıklı olan aşk budur. Şakir'in Muazzez'e olan ilgisi aşk değil, tamamıyla Yusuf'a duyduğu kin ve intikamdır. Bunu Muazzez'le evlenip onu Yusuf'un elinden alarak yapacaktır. Bir eşraf çocuğu ile bir memur kızının evlenmesi pek çok yönden uygundur. İçinde bulundukları sosyal ve ekonomik konum açısından da bir sorun yoktur. Selahattin Bey ve Yusuf bu evliliğe başta farklı nedenlerle karşı çıkarlarsa da borçlu olmaları onları zorlar. Başka çıkış yolu bulamadıklarından kendilerini duruma alıştırmaya, Muazzez'i de ikna etmeye çalışırlar.

Bakkal Ali ise Muazzez'i sever, bunu evliliğe dönüştürmek ister. Farklı çevrelere mensup olmaları onların çekingen davranmalarına yol açar. Kaymakam kızıyla bir esnafın evlenmesi kendilerine dengeli görünmez. Ali konuyu kendi ailesine bu nedenlerle açmakta zorlanır. Fakat babası ve Ali'yi seven baabanesi aşka saygı duyar.

Görüldüğü gibi romanda aşk ve evlilik teması iç içe geçmiş durumdadır. Evlilikte dikkati çeken nokta kadınların görüşlerine önem verilmemesidir. Toplum bu noktada kadına pek söz hakkı tanımamaktadır. Evlendirilirken Şahinde'ye sorulmamış, kaymakamın iyi bir kısmet olması yeterli görülmüştür. Şahinde de bu evlilikle sınıf atlayacaktır. Yine evlilikte ekonomik koşulların belirleyici olduğu görülüyor. Selahattin Bey bütün olumsuz özellikleri üzerinde toplayan Şakir'e kızını vermek için nefsiyle mücadele eder. Gençliğinde bohem bir yaşam sürdüğünü hatırlayarak Şakir'in değişebileceğine kendisini inandırmaya çalışır. Yusuf'la Muazzez'in evliliğinin yara almasında da ekonomik koşullar rol oynar. Yusuf'un evini geçindirecek bir işi ve gelirinin olmayışı, Şahinde'yi uygun olmayan yollara iter.

Hilmi Bey ile karısının evliliklerinde de ilginç yönler vardır. Her ikisi de kendi hayatlarını yaşarlar. Hilmi Bey, oğlu ile birlikte dışarıda her türlü evlilik dışı ilişkiyi yaşar. Hatta kendi cinsinden olanlarla da ilişkileri olduğu hissettirilir. Aynı biçimde karısı da Şahinde ile ilişki içerisindedir. Bütün bunlar evliliğin gerçekte sağlıklı biçimde yürümediğini, yalnızca sürdürüldüğünü; insanların başka arayışlar içine girdiğini göstermektedir. Sabahattin Ali, mevcut durum içinde evliliklerin mutluluk getirmedığının altını çizer.

İçimizdeki Şeytan ve Kürk Mantolu Madonna'da da aşk ve evlilik temaları işlenmiştir. Bu romanlarda da evlilikler mutlu bir biçimde yürümez. İçimizdeki Şeytan'ın Macidesi Balıkesir'den İstanbul'a gelmiş, konservatuvarda okuyan ve kendine güveni olan biridir. Akraba evinden ayrılır. Kalacak yeri olmadığı için yeni tanıştığı Ömer'in evine gider ve birlikte yaşamaya başlarlar. İlişkilerini evlilik olarak kabul ederler ve evliliğin her türlü gereğini yerine getirirler. Nikah yapacaklardır, ama koşullar buna zaman bırakmamıştır. Başladıkları nikah işlemleri tamamlandığında ilişkileri biter. Ömer'in çevresinin olumsuz ve ahlakça

düşkün insanlarla kuşatılması, bohem bir yaşantı sürmesi, evliliğin sürdürülmesini engeller. Macide'nin Balıkesir'deyken tanıyıp etkilendiği Bedri'nin de bunda etkisi vardır. Ömer'in karakteri ve o günkü ruh durumu da evliliği sürdürmeye uygun değildir. Birbirlerini sevdiklerini anladığı Macide ve Bedri'nin evlenmelerine olanak tanımak için, çok sevmesine rağmen, aradan çekilir.

Kürk Mantolu Madonna'da Raif'le Maria Puder arasında önce tek taraflı bir aşk yaşanır. Raif resminden görüp âşık olduğu kadınla sonradan tanışır. Kadın aralarında aşkın da cinselliğin de olamayacağını söyler. Raif bunu kabullenir, karşılık beklemeden sever ve aşka yakışır fedakarlıklarda bulunur. Zamanla Maria Puder de ona âşık olur. Raif' babası öldüğü için Türkiye'ye döndüğünden ilişkileri kesilir. İkisi için de tek ve gerçek aşk budur, yaşamlarını bu aşkla tamamlarlar.

Raif, ülkesine dönünce yaşamın toplum düzeninin doğal akışına uydurarak evlenir ve çocuk sahibi olur. Evliliğinde aşkı, anlayışı, paylaşımı bulamadığından içine kapanır. Ne yapsa kendisini beğendiremez. Karısı ve büyük kızı dışında ailedeki herkes ondan yakınmaktadır ve kendisini anlayan biri çıkmaz. Evlilik onun için azap haline dönüşür, ruhen tükenmiştir.

Yozlaşma

Sabahattin Ali'nin romanlarında yozlaşma genellikle ahlaki açıdan ele alınmıştır. Kuyucaklı Yusuf'ta Şahinde, Hacı Etem, Şakir ve Hilmi Bey bu tür yozlaşmayı temsil ederler. Şahinde eğlenceyi ve gezmeyi seven yapısıyla bu yozlaşmanın içine düşmüştür. Evlilikte aradığını bulamaması, geçim sıkıntısı gibi bazı hafifletici nedenler olsa da işi iffetini ayaklar altına alacak dereceye vardırması ve hatta kızını buna alet etmesi yozlaşmanın son kerteğe vardığını gösterir.

Bu romanda memurlardaki yozlaşma Kaymakam İzzet Bey ve jandarma Cemal Çavuş'la verilir. Selahattin Bey, eşrafla ilişkilerini mesafeli tuttuğundan hem kendi kişiliğini hem temsil ettiği devletin saygınlığını korumuştur. İzzet Bey ise tam tersi davranmış, geldiğinin ikinci gecesi eşrafla içki sofrasına oturup, yiyip içip eğlenmiştir. Eğlenceleri, memurun, halkın diline düşmüştür. Diğer memurlar tarafından "malın gözü" olarak nitelendirilmiştir. Cemal Çavuş yeni bir jandarma olmakla birlikte Şakir'in işlediği cinayeti kazaya çevirmek için Hacı Etem'in verdiği bir keseye razı olmamış, ikinci keseyi aldıktan sonra suç delili tabancayı değiştirerek Şakir'in beraatini sağlamıştır.

Aydınlar içindeki yozlaşma ise içimizdeki Şeytan'da yansıtılır. Aslında buradaki kişilere aydın demek mümkün değildir. Onlar meslekleri, kazanmış oldukları bazı unvan ve sıfatları nedeniyle aydın sayılmaktadır. Ahlaki değerleri, düşünce biçimleri, bilgi birikimleri, insana ve topluma yaklaşımları açısından aydın olmanın hiçbir özelliğini taşımazlar. Yarım yamalak ve başkalarından aktarma olan bilgileri içselleşmemiştir. Kararsız, tembel, eylemden uzak ve ülkü-

süzdürler. Özgüvenleri yoktur, kendileri gibi olamaz ya da davranamazlar. Sorumluluklarının başında halkı bilinçlendirmek gelmesine karşın halktan kopmuş, insani değerleri yitirmişlerdir.

Ahlaki yönden de büyük düşkünlük içindedirler. Küstah, haddini bilmez, dalavereci, eğlence, içki ve kadın düşkünüdürler. Buluşma yerleri kahve, lokanta, meyhane ve gazinolardır. Daha ilk karşılaştıklarında en yakın arkadaşları, karım diye tanıttığı Macide'ye şehvi arzularla bakarlar. Her karşılaşmalarında onu taciz ederler. Yemeğe davet ettiklerinde lokantada Profesör Hikmet, Macide'nin bacaklarını okşar. İsmet Şerif müsamere sonrası gittikleri eğlence yerinde daha ileri giderek onu tuvalet aralığında sıkıştırır. Masaya dönüşte Hikmet kolunu Macide'nin omzuna atar. Ömer'in müdahale etmesini beklerken, o sessiz kalır. Hocasına 12 lira borcu olduğunu söyler. Böylesine düşkün olan bu aydın insanlar Macide'yi tiksindirir.

Romanda siyasi çalışmaları yürüten Nihat'tır. İsmet Şerif ve Profesör Hikmet ise Nihat'ın ve düşüncelerinin kuvvetli taraftarı olmakla birlikte olaylar içinde pek öne çıkmazlar. Nihat üniversite öğrencilerini toplar, tutarsız düşünce ve ülkülerini onlara benimsetmeye çalışır. Gençlerin ateşli yanlarına seslenerek onları karşı düşüncede olanlara doğru kıskırtır, kabadayıcı bir güçle, hakaretlerle onlara hücum ettirir. Gerçekleşmeyecek hayallere daldırdığı gençleri doğru yollarından, dürüstlüklerinden ayırır. Halka hizmet yerine çıkarlarına hizmeti öğretir. İnsanlık yerine güç ve sömürüyü öne çıkarır. Toplumunu güçlü zayıf, akıllı-ahmak gibi kaba bir tasnife tabi tutarak yönetim hakkının güçlüde olduğuna gençleri inandırır. Bu ırkçı düşüncelerle gençleri Turan ülküsüne yöneltir. Bütün bu çalışmalar Nihat, Ömer ve gençlerin tutuklanmasıyla son bulur. Aslında Ömer'in bu düşünce ve eylemleri destekleyen bir faaliyeti yoktur. Nihat, gençleri Ömer'le Macide'nin kaldığı pansiyonda bir salonda toplar. Ömer de zaman zaman onlarla konuşurdu. Nitekim onun bu işlerde bir rolünün olmadığı anlaşıldığından serbest bırakılır. Nihat dışında gençleri buralara sürükleyen diğer kişiler serbestçe gezerler. Hepsisi bir kahvede oyun oynarken içeri giren Macide 'yi görmezden gelmiştirler.

Romanda insani değerleri temsil eden, insan olmanın onurunu koruyan ve yaşayan iki kişi vardır: Macide ve Bedri. Bunlardan olaylara bilinçle yaklaşarak gençlerin Nihat tarafından uçuruma sürüklendiğini gören ve onları sertçe eleştiren Bedri'dir.

Kişiler

Sabahattin Ali'nin romanlarında kişileri ele alınan çevre ve konular belirler. Kuyucaklı Yusuf'ta köylüler, kasabalılar; İçimizdeki Şeytan'da yazar, öğretmen, profesör gibi aydınlar; Kürk Mantolu Madonna'da Raif Bey'in çalıştığı şirketteki arkadaşlarıyla Almanya'da tanıdığı kişiler ve başta âşık olduğu kadın kişi kadrosunu oluşturur.

En geniş kişi kadrosu Kuyucaklı Yusuf'tadır. Bütün kasaba halkı aslında romanın kişisi sayılabilir. Ancak bazı temsilciler aracılığıyla romanda etkin konuma gelirler. Köylüyü Yusuf, işçiyi Kübra ve annesi, esnafı bakkal Ali, eşrafı Hilmi Bey ve oğlu Şakir, yöneticileri kaymakam Selahattin ve İzzet Beyler, memuru Cemal Çavuş temsil eder.

İçimizdeki Şeytan'da kişileri Macide'nin Balıkesir'deki ailesi, İstanbul'daki akrabaları ile Ömer'in aydınları temsil eden arkadaşları oluştururlar. Balıkesir'deki aileden genel olarak söz edilirken İstanbul'daki akrabalar ad ve kimi özellikleriyle biraz daha genişçe tanıtılırlar. Bu romandaki önemli kişiler, yozlaşmış, aydın olamamış ya da aydın olma özelliğini yitirmiş kişilerdir ki roman öncelikle onları anlatır. Profesör Hikmet, yazar İsmet Şerif, şair Emin Kamil'i bunlar arasında sayabiliriz.

Kürk Mantolu Madonna'da çerçeve hikâyede sayıca kalabalık bir kadro varken çekirdek hikâyede iki kişi vardır. Raif Bey ve gazinolarda kemanla şarkı söyleyen Yahudi asıllı Maria Puder.

Romanların hepsinde olayları sürükleyen veya olaylar içinde sürüklenen ana kahramanlar vardır. Yusuf, Ömer ve Raif, ana erkek kahramanlardır. Romanlarda erkek kahramanlar daha ön planda olmakla birlikte güçlü ve etkin değildirler. Olayları yönlendirmekten uzaktırlar. Zamanla bir değişim geçirip biraz kararlılık sahibi olsalar da çözüm oluşturmada yetersiz kalmışlardır. Yusuf çözümlü evdekileri öldürmek suretiyle yasal olmayan bir yolla, Raif Bey ise soğuk havada saatlerce sokakta dolaşıp adeta intihar ederek sağlamıştır. Çünkü ağır bir biçimde hastalandığından ölmüştür.

Romanların başkahramanı olan bu üç erkek, pek çok yönden övülecek olumlu özelliklere sahiptir. Onların en büyük eksiklikleri çevreleriyle uyum sağlayamamış olmalarıdır. Yusuf son derece insancıl, duyarlı, merhametli, soylu, vakur, saf, temiz, dürüst ve adil bir kişiliğe sahiptir. Kasabadaki insanların ikiyüzlülüklerine, yalancılıklarına, duyarsızlıklarına, köylü ve işçiyi sömürüşlerine bir türlü dayanamaz. Onları anlamakta zorluk çeker, değiştirecek gücü ve eylemliliği olmayınca çareyi kaçmakta bulur. Evde bunalduğunda kendini so-kağa, zeytinliğe ve doğaya atar. Tahsildarlığı kabul etmesi aslında bilinçli olmasa da sorunlardan kaçmak içindir. Muazzez'in hali onu harekete geçmeye zorlar. Bulduğu çözüm onu yine kaçısa götürür.

Sanata düşkün, heyecanlı, hayal ve duygu dünyası geniş bir insan olan Raif babasının ölümüyle maddi varlığını yitirmiş, sevdiği kadından ayrılmak zorunda kalmıştır. İsteddiği gibi bir iş bulamamış, kendisini tatmin edecek bir evlilik yapamamıştır. Karısı hatta çocukları ondan yakınmaktadır. O da Yusuf gibi çevresinden memnun olmadığından içine kapanır. Yaşadıklarını yazdığı defterden yaşadığı büyük aşk okununca görünüşle gerçeğin ne kadar farklı olduğu ortaya çıkar.

İçimizdeki Şeytan'ın ana kahramanı Ömer, diğerlerinin tersine bir gelişme gösterir. Çok iyi biri olmasına rağmen hayata boş vermiş, hiçbir ideali, beklentisi olmayan biridir. Geçmişte kaçan fırsatlara üzülmek, geleceğin gerçekleşmeyecek hayalleri peşinde koşmak yerine üç günlük ömrü iyi geçirmeyi yaşam

felsefesi haline getirmiştir. Ancak hapse düştüğünde hayatının muhasebesini yapar, otuz yıldan geriye koca bir hiç kaldığını görünce utanır ve değişmek gerektiğine karar verir. Geleceğini kurtarmak, yeni ve olumlu bir yol açmak için kendisine bir şans vermek ister.

Romanlarda bu üç kahramana göre ikinci derecede kalan ama onların yapamadığını yapan, söyleyen olumlu, güçlü ve etkin kişiler vardır. Bunlar Macide, Maria Puder ve Bedri'dir. Dönemin aydınlarının eksiklerini ortaya koyma, onları haklı olarak eleştirme sorumluluğu Bedri'ye yüklenir. Çünkü o, Ömer'in eksikliklerinden uzaktır. Kararlı, iç dünyasıyla barışık, aynı zamanda olaylara nesnel biçimde yaklaşma yeteneğine sahiptir.

Sayısı az olan kadın kahramanların ön planda olanları Şahinde, Muazzez, Macide ve Maria Puder'dir. Muazzez dışındaki kadın kahramanlar baskın ve güçlü kişilikleriyle dikkati çekerler. Bu güç Şahinde'de olumsuz olarak yansırken diğerlerinde olumludur. Muazzez duyarlı, anlayışlı, özverili biri olmakla birlikte güçsüz ve erkeğe bağımlıdır. Macide ve Maria Puder kendi ayakları üzerinde dururlar. Henüz öğrenci olan ve akraba yanında kalan Macide parası ve güvencesi olmadığı halde kendisine yüz çeviren akrabalarının yanından gece vakti ayrılacak kadar güçlüdür. Aynı gücü, aslı erkek kahramanlarda göremeyiz. Yusuf hiçbir soruna çözüm bulamazken Ömer sevdiği Macide'yi Bedri'ye emanet eder. Bedri, Macide ve Maria Puder, aynı zamanda idealist olma özelliğini taşıyan kişilerdir.

Zaman

Kuyucaklı Yusuf romanında romanın açılış cümlesi zamanla ilgili bir belirlemeyle başlar. 1903 yılı sonbaharında eşkıyalar Kuyucak köyünü basmıştır. Romanında 1903 ile 1915 arasında yaşanan olaylar anlatılır. Seferberliğin ilan edilmesi gibi tarihsel zamanı belirleyen veriler bulunur. Zamanın akışı ileriye doğru olur. Özet tekniğiyle zamanda atlamalar yapılır. "Yusuf Kuyucak'tan çıkarak altı sene olmuştu" cümlesi anlatılmayan bir altı yılın geçtiğini gösterir. Bazen de kesin süre belirtmeden daha esnek olarak zaman akıtılır. "Uzun ve birbirine benzeyen seneler ağır ağır geçtiler." örneğinde yılların geçtiği ama ne kadar süreyi kapsadığı belli değildir. "Şahinde de iş olsun diye bir müddet söylendi" cümlesinde ise zamanın geçişi müddet sözcüğüyle sınırlanır. Romanın son bölümünde Yusuf'un taşlığı geçip odaya çıkması ve her tarafa ateş edip Muazzez'i alıp gitmesinin iki dakikadan az sürdüğünü anlatıcı söyler.

İçimizdeki Şeytan ve Kürk Mantolu Madonna romanlarında hem olayların kapsadığı hem de anlatıldığı süre daha sınırlıdır. İçimizdeki Şeytan'da 3-5 ay kadardır. Macide mektubunda "üç ayı geçen beraber hayatımız" diyerek süre hakkında bir bilgi vermiş olur.

Kürk Mantolu Madonna'da olaylar şimdiden geçmişe gidilerek anlatılır. Geri gidilen zaman 12 ila 15 yıl arasındadır, ama tam hatırlanmaz. Raif Efendi, Maria Puder'le ilişkilerinin ne kadar sürdüğünü de net olarak söylemez.

Mekân

Sabahattin Ali'nin üç romanında geniş anlamda mekân önemli farklılıklar gösterir. Kuyucaklı Yusuf'ta mekân orta büyüklükte bir kasabayken İçimizdeki Şeytan'da büyük bir kenttir. İstanbul ve kimi semtleri mekânı oluşturur. Roman kahramanı Macide'nin Balıkesirli olması nedeniyle buradan da söz edilir. Kürk Mantolu Madonna'da ise yurt dışına taşılır ve bu kez mekân Almanya'dır. Almanya'da kent Berlin'dir. Olayların bir kısmı ise Ankara'da geçer.

İlk romanda Kuyucak köyünde başlayan olaylar Yusuf'un götürülmesiyle Edremit'e taşınır. Muazzez'le kaçtıklarında Burhaniye'ye doğru gidip bir köyde kalırlar. Tahsildar olduğunda Yusuf'un köyleri dolaştığı söylenir. Bu aşamada köylerin mekân olarak bir özelliğinden söz edilmez. Yalnızca Yusuf'u evinden, Muazzez'den uzaklaştıran yer olarak değer bulur ki bu da önemlidir. Başlarda Kuyucak Yusuf'un özlemle andığı bir yerken giderek önemini yitirir.

Açık mekân anlamında doğa da romanlarda yer alır. Kuyucaklı Yusuf'ta doğa çok önemlidir. Bir köylü olması nedeniyle Yusuf doğaya, toprağa bağlı, bağa bahçeye çok meraklıdır. İki dönümlük tarla, bir küçük zeytinlikleri vardır. Tahsildarlık döneminde neredeyse tek gelir kaynakları olur. Öte yandan gerek Yusuf gerek Selahattin Bey bunaldıklarında kendilerini doğanın kucağına atarlar. Selahattin Bey kalp krizinden sonra evde ne zaman bunalsa gezintiye kırlara çıkar. Bu gezilerinden biri tasvirlerle bezeli olarak uzunca anlatılır.

"Selahattin Bey, vücudunun her tarafından kalbine doğru bir mayiin, gençleştirici, kuvvet verici bir şeyin koştüğünü hissetti. Ciğerlerinin en son köşesini şişirecek kadar geniş bir nefes aldı ve tabiatla birlikte kendisinin de canlandığını zannetti. Etrafında her şey hayata yeniden doğuyordu."

Doğa, Selahattin Beyin yaşamını böylesine değiştirmiştir. Aynı biçimde evde bunalan Yusuf kendini kırlara atmaktadır. Muazzez annesiyle gezmeye gitmeyip evde kalmaktadır. Bunun nedeni Yusuf'u sevmesidir. Yusuf'a canının istemediği için evde kaldığını, ama bir gün canının isteyeceğini söyler. Bu söz Yusuf'u düşündürür. Neyi canı isteyecek sorusunu kendisine sorarken ayakları onu kırlara götürür. Bu gezi bir buçuk sayfa boyunca anlatılır.

Kasaba yaşamının en önemli yanlarından biri de bağlar ve bağ evleridir. Erkekler de kadınlar da bu evlerde eğlenirler. Şahinde sık sık Hilmi Beylerin bağ evine gider. Yusuf Muazzez'i o bağ evinden kaçırmıştır. Erkeklerin eğlenmelerinde de bağ evinin yeri vardır. Hatta Kübra, Şakir tarafından bağ evinde tecavüze uğrar. Muazzez'i kaçırmayı planladığında yaylaya götürmeyi düşünür. Kasaba yaşamında bahçeli evler önemlidir. Selahattin Bey'in evinin bahçesi vardır. Yine Selahattin Bey, Hulusi Beyin dillere destan bahçesinde kumarda 320 altın borçlanmıştır. Bu olay evde herkesin geleceğini etkiler. Görüldüğü gibi mekânlar son derece işlevsel kullanılmıştır.

Mekâna bu kadar çok yer verilmesi ilk anda abartılı gibi gelebilir, ancak bu doğru değildir. Ayrıntılı olarak verilen mekân romanın ilerleyen kısmında işlevsel olarak karşımıza çıkar. Örneğin Kuyucaklı Yusuf'ta kasaba çok ayrıntılı tasvir edilir. Meydanlar, cami gibi yapılar üzerinde durulur. Selahattin Beylerin evi bayram yerindedir. Buradan ilk tasvirde de söz edilmiştir. Bu bayram yerinde daha sonra önemli olaylar yaşanacaktır. Romandaki pek çok olay buna bağlı gelişecektir. Örneğin Şakir burada Muazzez'e çevresini atacak ve Yusuf'tan dayak yiyecektir. Şakir'in Muazzez'i elde etme çabalarının altında bu dayanın intikamını almak yatar.

İç mekânların tasvirine de geniş yer verilmiştir. Bu mekânlar kapalı ve dar olduğundan bunaltıcıdır. Nitekim Selahattin Bey'in evi Muazzez dışında herkese bir hapisane gibi gelir. Selahattin Bey, çoğu zaman evde durmaz. Ya işinden geç gelir ya iş çıkışı arkadaşlarıyla oturup içer. Sarhoş olarak eve gelip doğruca yatağın üzerine sızar. Elbiselerini Şahinde soyar. Bu geç gelişlerin nedeni uyumlu bir evlilik yapmıyışından kaynaklanır. Şahinde dirdirıyla evi yaşanmaz hale getirir.

Yusuf'un evden kaçmasının nedeni de Şahinde'dir. Yusuf'u ilk geldiği günden beri sevmez, "elin piçi" evin düzenini bozmuştur. Muazzez'e âşık olduğundan beri Yusuf evde duramaz olmuştur. Çünkü borç karşılığında sevdiğini Şakir'e bırakmak tehlikesi vardır. Hiç istenmeyen bu durumu düzeltir, ama bu kez Muazzez'in Ali'yle evlenmesi gerekir. Yusuf kendini dışarı atar ve kendini kasabanın güneyindeki kırlarda bulur. Bu dolaşması da iki sayfa boyunca anlatılır.

Şiirler*

Sabahattin Ali'nin şiirlerinin 28'i sağlığında Dağlar ve Rüzgar adıyla yayımlanmıştır. Asım Bezirci, onun şiirlerini 1973 yılında yine Dağlar ve Rüzgar adıyla basar. Bu kitabın dördüncü basımıdır. Diğer baskılardan farkı, Sabahattin Ali'nin tüm şiirlerini kapsamasıdır. Kitap, Dağlar ve Rüzgar, Kurbağanın Serenadı, Öteki Şiirler olarak üç bölüm halinde düzenlenmiştir. Sabahattin Ali'nin terekesi açılınca ikisi başlıksız on bir şiirine daha ulaşılır. Bunların dördü yine kurbağayla ilgilidir. Kurbağalı şiirlerin tamamında tema aşktır.

Sabahattin Ali'nin şiirlerinin toplamı yeni bulunanlarla birlikte 76'ya ulaşır. Bunların 28'i Dağlar ve Rüzgar adlı kitapta yer almıştır. 1931-1934 yılları arasında yazdığı şiirlerin yer aldığı bu kitap, Sabahattin Ali hayatı boyunca (1934 yılında) basılmış ve kendisi buna bir de önsöz yazmıştır. Kitapta yer alan *Dağlar, Rüzgar, Kara Yazı, Mayıs* ve *Unutamadım* şiirleri daha önce dergilerde yayımlanmış, diğerleri ilk kez kitapta yer almıştır. 1926-1928 yılları arasında yazdığı şiirlerin 21 tanesi Kurbağanın Serenadı adlı bir defterde toplanmıştır. Bu defteri, Almanya'dayken eski harflerle yazan Sabahattin Ali, koruması için âşık olduğu Nahit Hanım'a vermiştir. Defter ondan Asım Bezirci'ye geçmiştir. Buradaki şiirlerin 8'i hiçbir yerde yayımlanmamış, geri kalanları daha önce dergilerde çıkmıştır.

* Bu yazının şiir bölümü daha önce Lacivert Dergisinin 46. sayısında (Temmuz-Ağustos 2012) yayımlanmıştır.

Şiirlerin yer aldığı defter, "Kurbağanın Serenadı", "Köprünün Çocukları", "Buruşuklar" ve "Oyuncak" olmak üzere dört bölüm olarak düzenlenmiştir. Dördüncü baskıda "Öteki Şiirler" başlığı altında yer alan şiirlerin hepsi dergilerde kalan şiirlerdir. İki şiir de ilk kez yayımlanmıştır. *Terkib-i Bend Risalesi* ile *Mesnevi* adlı şiirlerini 1932 yılında Sinop'ta hapisteyken saklaması için orada edebiyat öğretmeni olan Haşim Nezihi Okay'a vermiştir. Bu şiirler 1973 yılında Okay tarafından Asım Bezirci'ye verilmiş; o da Yeni A dergisinde yayımlamıştır.

Sabahattin Ali, ilk baskıya yazdığı önsözde bu şiirlerin bir kısmının çocuk yaşta yazıldığını, aralarında yazmış olmaktan utanacağı şiirlerin bulunabileceğini, ancak iyi kötü biçiminde bir ayırım yapmadan bunları yayımladığını ve bu seçmeyi okuyucuya bıraktığını söylüyor (şiirlerini beğenmediği, onları Pertev Naili Boratav'ın ısrarıyla yayımladığı yönündeki sözleri için bk. İlhan ve Akın 1997: 179. Sabahattin Ali ilk kitabında ilk şiirlerini değil tarih itibarıyla son yazdığı şiirleri toplamıştır. Dolayısıyla şiirlerin yayımlanış tarihi ile yazılış tarihi arasında doğru orantı bulunmamaktadır. Yukardaki "çocuk yaşta" ifadesi son yayımlanan şiirlerin daha önce yazılmış olabileceğine ilişkin bir işaret olarak düşünülebilir. Sabahattin Ali niçin hepsini değil de son yazdığı şiirleri kitaplaştırmıştır diye bir soru akla gelebilir. Buna kesin bir yanıt vermek bizim için olanaksızsa da bazı yorumlar getirebiliriz. Daha çok sevdiği, beğendiği ya da içerik ve teknik olarak güçlü bulduğu için bu şiirleri seçtiğini savlayabiliriz. Her iki nedeni birlikte de düşünmek olasıdır. Teknik olarak kendi şiiri ve Türk şiiri açısından büyük bir yenilik taşımayan bu şiirler bana göre tüm şiirleri içinde söyleyiş, ses ve ahenk açısından en başarılı şiirleridir.

Şiirlerin Biçim Özellikleri

Nazım Biçimi

Sabahattin Ali'nin şiirleri üçlük, dörtlük ve değişik sayıda dizeden oluşan bentlerle kurulmuştur. Dizelerin hiç bölümlenmediği yığma, blok halinde yazılmış bir şiiri yoktur. Bentlerle kurulu şiirlerde dizeler ikişerli olarak yani mesnevi (düz uyak) düzeninde uyaklanmıştır. Rüzgar, Köprünün Çocukları, Köprünün Geceleri, Serserinin Ölümü, Kümeste Sabah adlı şiirler bu özelliktedir.

Öksüz Kız Masalı, bir manzum masal olması nedeniyle kendine özgü bir biçimi vardır.

Gazel Naziresi, *Terkib-i Bend Risalesi*, *Mesnevi* başlıklı şiirleri dize kümelenişi açısından adlarına ve kendi (Divan şiiri) geleneklerine uygun özellik gösterir.

Üçlüklerle kurulan şiir sayısı dokuzdur: Kurbağanın Serenadı, Ebedî, Köprüde Sabah, Buruşuklar, Babam İçin, Safo, Aşk Başlangıcı, Muallim, Oyuncak.

Dörtlüklerle kurulan şiir sayısı 50'dir. Bunların 5'i çapraz, 1'i sarma, biri de daha farklı uyaklanmıştır. 38 şiir koşma, üç şiir mani biçiminde uyaklandığından halk şiirine uygunluk gösterir. Bu sonuca göre Sabahattin Ali biçim yönünden geleneğe bağlı bir şairdir. Biçim yönünden yenilik taşıyan şiirlerinin sayısı

26'dır. 26 şiirin 5'i çapraz, 1'i sarma, 9'u üçlük, 4'ü düz uyak nazım biçimiyle yazılmıştır.

Serbest tarzdaki şiirlerinin sayısı 9'dur. Ölçülü uyaklı serbest şiirleri Çakır, Beşik ve Öyle Günler Gördüm ki.. olmak üzere üç adettir. Ölçüsüz uyaksız serbest şiiri yalnızca, Sokakta Kalan Adam'dır.

Ölçü

Sabahattin Ali'nin ölçüsüz yazdığı tek şiiri Sokakta Kalan Adam'dır. Gazel Naziresi, Terakib-i Bend Risalesi ve Mesnevi başlıklı şiirlerini aruz ölçüsü, geri kalan 72 şiiri ise hece ölçüsüyle yazmıştır.

Hecede en çok kullandığı kalıp 8'lidir. Sekizli kalıbı kullandığı şiirlerin biri dışında hepsi Dağlar ve Rüzgar kitabında yer alır. Bu kitaptaki 23 şiiri sekizli hece ölçüsüyledir. Terekesinden çıkan başlıksız şiirlerinden birinde de 8'li hece ölçüsünü kullandığından sayı 24'e çıkar. Sık kullandığı ikinci kalıp 14'lüdür. 20 şiirinde bu kalıbı tercih eder.

Sabahattin Ali bunlar dışında 7'li, 11'li, 13'lü kalıpları kullanır. Kurbağa adlı iki dizelik şiirinde 17'li hece ölçüsünü kullanmıştır. 7'li ölçüyü 12, 11'liyi 10, 13'lüyü 4 şiirinde kullanır. Öksüz Kız masalı adlı şiirde ise iki kalıp vardır. Şiirin bazı kısımları 13'lü bazı kısımları 8'li hece ölçüsüyle yazılmıştır.

Kısa kalıplar, fazlalıklardan arındığı için ahenk yönünden daha iyi sonuçlar vermekte; buna karşılık uzun kalıplar şiir dilini zorlamakta ve nesre yaklaştırmaktadır. Bu durum Sabahattin Ali'nin şiirleri için de geçerlidir. Sekizli kalıpta dili coşkun akarken on dördlülerde peltek ve kurudur.

Durakları kullanmada genel olarak başarılıdır. Bu başarı 11'li kalıpta daha artar. Kısa kalıplarda duraklara uygunluk bozulmaktadır. 8'li kalıpla yazdığı şiirlerde 4+4, 3+5, 5+3 olmak üzere tüm duraklanma biçimleri kullanılır. Bu durum bir dalgalanma ve salınım yarattığından tekdüzeliği kırmakta şiirdeki uyumun, müziğin yararına olmaktadır.

Uyak

Sabahattin Ali'nin biçim yönünden en esnek ve rahat davrandığı özellik uyak olmuştur. Aslında bu yalnız onun için değil pek çok şair için geçerlidir. Şairler ölçüye daha çok önem verirken, uyağı en kolay feda edilecek öge olarak görmektedirler. Bu Sabahattin Ali için de böyle olmuştur. Uyaklarında kurallara uymadığı gibi yanlışa düşmekten de geri durmaz. "Yumuşak rüzgârlar eser; / Çimenlerde yârim gezer, / Yanılır, bana gülümser; / Mayıs'ta gönlüm delidir." dörtlüğünde geniş zaman eki çıkarıldığında es, gez, gülümse kalıyor ki bu sözcüklerde uyaklı ses yoktur.

"Yanımda yatan yabancı, / Her söz zehir gibi acı, / Bütün dertlerin en gücü, / Geçmiyor günler, geçmiyor." dörtlüğünde yabancı ve acı sözcükleri uyaklıyken gücü sözcüğü bunlara uymuyor.

"Görünmez kollar boynumda, / Yârin hayali koynumda, / Sıcak bir kurşun beynimde, / Bir ağaç dibinde yatsam..." dizelerindeyse *boyn koyn*, *beyn* sözcükleri uyaklanmış, ancak burada *yn* sesleri benzerliği mevcut kurallar çerçevesinde uyak olarak değerlendirilmiyor. Örnekleri artırmayı gerekli görmeyerek bu tür uyak kusurlarının son derece çok olduğunu söylemekle yetinmek istiyoruz. Ancak bu kusurları rediflerle gidermeye çalışmış ve başarılı olmuştur. Kurallara göre uyağın sağlamadığı dizelerde uyağın aksattığı uyumu redife yükleyerek müzikalitede aksamayı önlemiştir. Bu onun başarılı yanını oluşturmaktadır.

Temalar

Sabahattin Ali'nin şiirleri tema yönünden çok zengin sayılmazlar. Sevdiği ve sürekli işlediği temaların başında aşk gelmektedir. Sosyal ve toplumsal sorunları şiirlerinde tema olarak fazla işlememiştir. Yalnızca Köprü'nün Çocukları dizisindeki şiirlerde bu temalar sınırlı olarak görülür. Az sayıdaki hapisane şiirinde bile hapisliğin zorlukları yanında aşk konu edinilir. Karamsarlık, kötümserlik, bunalma ve kaçış onun şiirlerinin diğer temalarını oluşturur. Kişilere adanmış ve onları konu alan dört şiiri vardır. Bu kişiler Atatürk, babası Selahattin Bey, Abdulkadir Geylani ve Ziya Gökalp'tir.

Aşk

Sabahattin Ali'nin en çok işlediği tema aşktır. Hapishane şiirlerinde bile sevgili ve aşk baskın görünür. Aşkın erkek ve dişi olmak üzere iki kişisi vardır. İki şiir dışında bu kişiler aynıdır. Erkek Sabahattin Ali, kadın onun âşık olduğu adı ve kimliği olmayan herhangi bir sevgilidir. Çakır şiirinde ise kahraman herkesin âşık olup uğruna cinayet işlediği Çakır'dır. Güçlü bir kadın olarak görülür, ama sevdiği savaşta şehit düştüğünden yaralı bir âşıktır. Safo'da şiire adını veren güçlü, ezen bir kadın vardır ve erkeklere itibar etmez.

Sabahattin Ali'nin aşk şiirlerinde gelenekte olduğu gibi, vuslat yoktur; kadın her zaman güçlü, erkek onun ayağının altında ezilendir. Sabahattin Ali'nin Kurbağanın Serenadı adını verdiği şiir defterinde aynı adı taşıyan şiirde âşık, kurbağa değerindedir. Şiirin sonunda "onu çiğne sevgilim" denilmektedir. Âşık acı çektikçe aşk büyümektedir. Pek çok şiirinde bu düşünceyi işler. Hey'de sevgiliye seslenir ve aşka düşmekle yandığını, bu uğurda çektiği mihnetle divaneye döndüğünü belirterek aynı adı taşıyan şiirinde "Yetmez mi" diye sorar. Ayırdılar'da kendisini sevgiliden ayıranlara kızar, Ağlayı Ağlayı adlı şiirinde ise ağlayarak, dağa taş sorarak sevgiliyi arar ve doğayı derdine ortak eder. Aşka ve devamlı ağlatılmaya isyan ettiği de olur. Sevdasız'da aşkı bekleyip istemesine rağmen sevgililerden ilgi görmeyince gurura kapılır ve yalvarmaz. Ara sıra gururla katı düşünse de yüreğine söz geçirmeyen şair Eskisi Gibi şiirinde yalnız yürümeyi denerken dargın değilim diye açık kapı bırakır. Bir Macera'da iltifat görmeden aşkın peşinden gitmeyi macera olarak görse de içinde sürüklenmekten kendini alamaz ve yalvarmaktan da utanmaz. Son Mektup'ta intihar

kararını bildirir. Sevgili bu mektubu aldığı anda o kara toprakta olacaktır. Aşkı o kadar büyüktür ki orada bile bekleyeceğini söyler. Çünkü sevgili de bir aşka kanacak ve geri dönecektir.

Görüldüğü üzere Sabahattin Ali'nin şiirlerinde aşk tüm zenginliğiyle yerini alır. Aşkın her yönü, her hali bu şiirlerde vardır. Aşk genelde saf, temiz ve duygusaldır. Cinsellik, bir şiir dışında söz konusu edilmez. Kudurmak'ta sevgiliyi dağlara kaçırp etini canavarlar gibi ısıracağını söyler ki bu artık bir cinnet halidir.

Hapislik

Sabahattin Ali, düşüncelerinden, yazdıklarından dolayı suçlamalarla karşılaşmış, hapis cezaları da almıştır. Sinop hapishanesindeyken Hapishane Şarkısı adını taşıyan 5 parçalık bir şiir demeti oluşturmuştur. Bu şiirler birden beşe kadar numaralandırılmıştır. İlk şiirinde bir kartal gibi özgürce yaşamayı seven birisinin bir dal gibi kırılıp hapse girmesi ve sevdiklerinden ayrı düşmesi anlatılır. Pınarlar gibi coşkun biri için bir avuçluk hücreye kapatılmak büyük bahtsızlıktır. İkinci şiirde bu üzüntüye yarden uzak kalmak ve daha önemlisi unutulmak korkusu eklenir. Üçüncü şiirde içeri ile dışarı kıyaslanır. Dışarda baharın yaşandığı bir zamanda içerde günler geçmek bilmez. Bazı dostların kendisini unuttuğundan yakındığı dördüncü şiirde, avuntu veren tek şey sevginin yüceliğidir. Bir tek o sevgiliye güvenir. Beşinci şiirde kendisine moral vermeye çalışır. En kötü koşullarda bile gönlüne "Aldırma gönül, aldırma" diye seslenerek yüreğindeki sevgi ışığını karartmamaya çalışır.

Son hapishane şiiri Gurbet Hapishanesinde adını taşır. Bu niteleme Sinop Hapishanesi içindir. Bir önceki şiirdeki aşıldığı morali güçlendirir. Arayan, soran yüzüne gülen olmasa da, günler aylara bedel olsa da tükenmeye başlamıştır. Sevgiliye haber yollar ve unutmama der. Ümidini güçlü tutmak, sevgilinin beklediğini bilmek onun için en büyük teselli kaynağıdır.

Karamsarlık, kötümserlik, bunalı, kaçış ve huzur arayışı

Bu başlık altında toplanan temalar birbirini hazırlayan ve tetikleyen özellik taşımaktadır. Karamsarlığa düşen insan kötümser olmakta ve bunu bir bunalım dönemi izlemektedir. Bunalımdan çıkış için gösterilen tepkilerden biri de kaçış olmaktadır. Huzur, kaçıp sığınılacak bir ortamda aranır. Sabahattin Ali'de de bu aşamaların hepsi vardır ve zincirin halkaları bu sıra ile bağlanmıştır.

Karamsarlığı en güzel anlattığı şiirlerinden olan Melankoli'de ruh yapısının bu duyguya yatkınlığı görülür. En güzel gününde bile sebebini çözemediği bir karamsarlığa kapıldığını söyler. Hapishane şiirlerinde karamsarlığı yaratan özgürlüğünün kısıtlanmasıdır. Dışarıda mevsim baharken içerde açacak çiçek yoktur. Denizin kenarında bir hapishanede dalgaların sesiyle yetinmek zorunda kalır. Deniz yerine gökyüzüne bakar. Hapisliğin sevgiliyle olan bağı kesmesi unutulma korkusunu uyandırır. Bundan bağımsız olarak yare sözün geçmez olması da bir karamsarlık ve bunalı nedenidir. Hapishane şiirleri, Kara

Yazı, Melankoli, Hayat (Bedbin), Gecenin Kemanı bu temayı işlediği şiirleri arasındadır. Beşik şiirinde kendisini öksüz bir çocuk gibi gördüğünden başını koyacağı bir beşik ister. Bu duygular onu ruhen yıpratmıştır. Buruşukluklar ve İlk Beyaz Saç şiirleri, 21 yaşında ihtiyarlığı dile getirmesine neden olur.

Karamsarlıktan, bunaltıdan kurtulmanın yolunu bulunduğu ortamdan kaçmak olarak görür. Fırar, Rüzgar, Dağlar şiirlerinde bunu yansıtır. O bir rüzgar gibi güçlü, bir dağ gibi yalnız yaşamak ister. Bazen bunların da çözüm olmadığını görünce huzuru bir servinin gölgesinde arar. İstek ve Servi şiirlerinde huzurun ölümde olduğu noktasına varır.

Sosyal ve toplumsal temalar

Sabahattin Ali'nin en önemli özelliği toplumcu gerçekçi anlayışta ürünler vermesidir. Ancak bu özellik şiirleri için geçerli değildir. Köprü'nün Çocukları adlı şiir dizisindeki iki şiirde bu temalara yer verir.

Köprü, tüm İstanbul'u temsil eden her sınıf insanın görüldüğü hayatın son derece canlı ve akıcı olarak yaşandığı bir birleşme ve toplanma noktasıdır. Yaşam orada kendi kuralları içinde gece ve gündüz ayrı ayrı akar. Sabahattin Ali'ye göre oranın asıl sahipleri "köprü'nün çocukları"dır. Biraz kabadayı, biraz bıçkın, biraz serseridirler. Köprü'nün altına itilmişlerdir aslında. Zaman zaman kötü işler yapıp suç işleyecek olan bu çocuklar aslında mağdurdurlar. Onları oraya iten ve yaşamlarını biçimlendiren toplumdur. Bu yüzden insanlar sorumluluklarını hatırlayıp sıcak bir kucağa muhtaç olan bu masumların yalvaran bakışlarına cevap vermeli ve onları sevgiyle kucaklamalıdır.

Sabahattin Ali Köprü'nün Çocuklarında onlardan yana çıksa da dizinin son şiiri olan Serserinin Ölümünde başka bir noktada durur. Gecenin karanlığında kurşunlanan bir serserinin ölümü ayrıntıyla betimlenip anlatılır. Ölen kişi bir kabadayıdır. Mutlak o da birilerinin canını yakmıştır. Şimdi testi su yolunda kırılmış, günahların tokadını yiyen serseri bir kuduz köpek gibi ölmektedir.

Diğer temalar

Sabahattin Ali'nin bazı şiirleri de genel geçer konuları ele alan çeşitli temalarda yazılmıştır. Mayıs şiiri doğayla ilgilidir. Dere şiirinde dereyi kendi gibi tutunmaya çalışan ama beceremeyen bir konumda ele alır. Buruşuklar ve İlk Beyaz Saç'ta yaşlılıktan söz edip kalenderce ölüme rıza gösterir. Kümeste Sabah'ta herhangi bir emelin peşinde koşmadan, bilinçsizce yaşayan canlılara özenilir.

Yazılar

Sabahattin Ali ilk yazısını 1930 yılında yayımlar. 1947 yılına kadar yazdığı yazıların sayısı çok değildir. 1936-1942 yıllarında olduğu gibi bazı yıllar yazı sayısı birde kalırken, bazı yıllar üçe çıkar. 1930'da 1; 1934, 1935, 1943, 1946'da 3; 1941'de 4; 1946'da ise 2 yazı yazmıştır. 1945 yılını boş geçerken, 1947'de 26 yazıyla rekora

ulaşmıştır. Bunun nedeni kendilerinin dergi çıkarmaya başlamasıdır. Sözünü ettiğimiz 26 yazı 1947 yılında çıkarttıkları "Paşa"lı dergilerde yer alır. Bunların 17'si ilk dergi olan Marko Paşa'da yer almış, diğer dergilerde ise dörder yazısı çıkmıştır. Yazı yaşamının başlarında ise 6 yazıyla en çok Varlık'ta yazmıştır.

Terekesi Nühket Esen'e geçince birkaç yazısından daha haberdar olunmuştur. Bunlardan 4'ü 1944 yılında Tan, ikisi 1948'de Yirminci Asır ve Zincirli Hürriyet'te çıkmıştır.

Sabahattin Ali'nin yazıları edebi, sosyal, toplumsal ve siyasal içeriklidir. Bu içerikler belirlenirken güncel olaylar ve gelişmeler de etkili olmuştur. Marko Paşa'ya kadar olan yazıların konusu edebiyattır. Marko Paşa ile birlikte ikinci döneme geçilmiş olur. Bundan sonra yazdığı yazılar sosyal, toplumsal ve siyasal konuları içerir.

Edebiyatla ilgili yazılarının bir kısmının konusunu Batı edebiyatından çeşitli sanatçılar oluşturur. Hapisten gönderdiği mektuplarda da sıkça söz ettiği Shakespeare üzerine üç yazı yazar. Hakkında yazdığı bir başka sanatçı, Knut Hamsun'dur.

Sabahattin Ali'nin yazılarının bir kısmı da çeviri üzerinedir. Yeni çevrilmiş bir kitabın içerdiği yanlışlar, bir eleştiri yazısı yazmasına neden olmuştur. Yazıda yalnızca yanlışlar gösterilmemiş, çeviri konusunda görüşler de dile getirilmiş ve ikinci dilden yapılan çevirilerin sakıncaları üzerinde durulmuştur.

Sabahattin Ali'nin tiyatro konusunda birikimli olduğunu yine yazıları ortaya koyuyor. Bu birikimden de yararlanarak Devlet tiyatrosunun oynadığı oyunlar üzerine de yazar. Hem oyun metnini, hem yazarını, hem de oyuncuların eseri sergileyişlerini değerlendirir.

Diğer edebi türler üzerine de yazıları vardır. Rifat Ilgaz'ın Yarenlik adlı kitabını alıp okuduktan sonra bir yazıyla görüşlerini belirtir. Türk şiirinin gösterdiği gelişmeye değinerek başladığı yazıyı Yarenlik ve Rifat Ilgaz üzerine sürdürür. Kitap kendisini heyecanlandırmıştır. Sabahattin Ali Resimli Ay'ın 6. sayısında yer alan ilk yazısında yeni çıkan Görüş dergisi üzerine düşüncelerini belirtmiştir. Orada Ahmet Kutsi Tecer'i ve diğer şair ve yazarları kimi yönden katı bir biçimde eleştirir. Kendisi de şiirler yazan ve bunları beğenmeyen Sabahattin Ali, yazısında şiir eleştirisi yapmaktan geri durmaz. Yazıları sadece bilgilendirici ve tanıtıcı değil, aynı zamanda eleştireldir.

1944 yılında yazmasına rağmen yeni haberdar olduğumuz yazılarda Sabahattin Ali'nin konularının değiştiği görülmektedir. "Emperyalistin Tarifi", "Bu Memleketi Kurtarmak", "Milliyetçinin Tarifi" ve "Hürriyet Meselesi" başlıkları bile bu değişimi göstermeye yeterlidir. Ayrıca bundan sonraki yazılarında dil, sanat ve edebiyat konular yer almaz. Artık o sosyal, toplumsal ve siyasal konularda yazmaktadır. "Asıl Büyük Tehlike Bugünkü Ehliyetsiz İktidarın Devamıdır" başlığını taşıyan son yazısı, doğrudan hükümeti hedef almaktadır.

Sabahattin Ali, savunduğu düşünceler, çıkardığı gazeteler suçlama ve hücumlara uğrar. Gazetelerine ve yazarlarına karşı siyasilerden, yöneticilerden

gelen eleştiri ve suçlamalara karşı kendilerini savunurlar. Çelişki ve tutarsızlıkları dikkatle ortaya koyan bu yazılar son derece zekice, dayanaklı ve tutarlı yazılmış, başarılı savunma yazılarıdır.

Ayıp başlıklı yazısında Meclis'te bir milletvekilinin "Kökü dışında Markopaşa" suçlamasına cevap verir. Ona Markopaşa'da "yurdumuzun dertlerini, milletimizin kaygılarını kâh acı kâh şakacı bir dille ele almaktan başka bir şey yaptığımızı iddia edebilir ve bunu ispat için bir tek satır gösterebilir mi?" diye seslenir. Ayıp dışında kendilerini savunduğu yazılar arasında "Ne İstiyoruz", "Ne Zor Şeymiş", "Bizi Sevmiyorlar", "Bir Gazete Çıktı" başlıklı olanlarını sayabiliriz.

Sabahattin Ali'nin yazılarının sert tepkilerle karşılanmasının nedeni açıktır. O yazılarında çoğu zaman hükümetleri ve öbür siyasileri hedef alır. Böylelikle bir çekişmenin kapısı aralanır. Ancak doğruları, gerçekleri, inandıklarını yazmak aydın olmanın bir gereğidir ve Sabahattin Ali bunu yapmıştır. Yöneticilerin yüzüne ayna tutmuş, yer yer onların ikiyüzlülüklerini göstermiştir. Bu tutumu karşılıksız kalmaz. Hakkında pek çok dava açılır, kimilerinden beraat eder, kimilerinden kısa sürelerle cezalar alır.

Tiyatro

Sabahattin Ali'nin yayımlanmış tek oyunu vardır. Esirler adını taşıyan bu oyun üzerinde çok fazla durulmamıştır. Oysa kendisi Ayşe Sıtkı'ya yazdığı mektuplarında bu oyundan çokça söz eder. Bu oyunu bitirdiğini ve okuması için Ayşe Sıtkı'ya göndereceğini yazar (İlhan ve Akin 1997: 102, 143, 181). Bir başka mektubunda Esirler piyesini "Pertev'in Ertuğrul Muhsine" vermesini söyler. Mektuptan oyunun Muhsin Ertuğrul yardımıyla sergileneceği anlamı çıkmaktadır. 15.2.1934 tarihli mektubunda ise bu oyunun Ulvi Cemal tarafından bestelendiğini "Musiki Muallim" öğrencilerince oynanmasının kararlaştırıldığını yazar.

Bir tablo üç perdeden oluşan oyunda olaylar M.S.7. yüzyılda Çin'in başkentlerinden birisi olan Si-Gan-Fu kentinde geçer. Çinlilerle yapılan savaşta yenilen Türkler esir edilerek ana vatanlarından koparılmış, Çin'e getirilip bazı mahallelere yerleştirilmişlerdir. Türk hanedanından olanlar ise Çin sarayına alınmış ve orada yetiştirilmişlerdir. Bunlardan biri olan Kürşad, Çin imparatorunun yanında önemli bir mevkiye gelmiştir. İyi niyetli ve barışçı imparator hem Türkleri hem Türk tahtının varisi olan Yulu Hanı çok sevmektedir. Sevgisi kızını onunla evlendirip tahtını bırakacak derecededir.

İmparatorun kızı Hyungyu'yu seven Kürşad, bunu hatırına bile getirmek istemez. Çünkü o ulusunun köle oluşunu ve çocukluğundaki özgür yaşayışını unutmamış kendisini Türklerin bağımsızlığına adamıştır. Bunun için bir grup Türk, uygun bir zamanda isyan çıkarıp özgürlüklerini elde etmeyi önerir. İsyanın riskli ve zor olduğunu bilen Kürşad imparatorun kızını ve Yulu Hanı kaçırarak evlendirmeyi önerir. Yulu Hanı çok seven imparator aslında onların evlenmelerini memnuniyetle kabul edecek durumdadır. İşi geriye bırakmak istemediklerinden kaçırma planı yaparlar. Çin veziri Ven-Çing de Hyungyu'ya aşiktir.

Böyle bir rekabet oluşunca Hyungyu Kürşad'ı sevdiğini söyler. Kürşad ise kendini Türkleri özgürlüğüne kavuşturma ülküsüne adanmıştır. Ülküsü ve aşkı arasında bir seçim yapmak zorundadır. Zor olmakla birlikte ülküsünü seçer.

Zeki ve kurnaz Ven-Çing yaptıkları planları öğrenerek bazı önlemler alır. Pek çok şey tersine döner, kanlı çatışmalar çıkar. Çatışmalarda kalabalık Çinliler karşısında zor duruma düşen Kürşad'ı birden bire ortaya çıkan siyah giysili bir genç korur. Ven-Çing bu gence dokunmadan Kürşad'a saldırarak öldürmek ister. Gencin peçesi düşünce Hyungyu olduğu görülür. Yaralı Kürşad, kalabalık Çinliler karşısında ölüme razı olmuşken birden değişir ve Ven-Çing'le amansız bir kavgaya girerler. Ven-Çing kurtulması güç bir hamle yapar araya giren Hyungyu ölür. Ven-Çing bu heyecanla kaçmaya kalkışır da yetişen Kürşad onu öldürür. Hyungyu'nun ölüsü çevresinde toplanırlar. Kürşad ona sevgisini itiraf eder ve ölümüne neden olduğunu söyler. Yüzlerce insan öldüğü halde ülküsüne ulaşamamış ve her şeyini yitirmiştir. Ancak Türklerin esir olarak yaşamayı kabul etmediklerini ve mutlaka bir başkasının bunu başaracağını söyler. Bütün bunları dinleyen imparator Türkler konusunu konuşmak için bakanların toplanmasını emreder.

Sabahattin Ali'nin en önemli gördüğü nokta her zaman her yerde insanların her yönden özgür olmasıdır. Burada konuyu daha geniş tutarak ulusların özgürlüğü üzerinde durmuştur. O dönemde böyle bir kölelik söz konusu değilse de sömürgeci ülkelerin dünyanın olanaklarını kullanmak için uluslar ve devletler üzerinde başka açılardan egemenlik kurmaya, adeta o ülkeleri yönetmeye kalkışmaları da bir gerçektir. Şimdi siyasal ve ekonomik kölelik vardır. Sabahattin Ali ulusların bu anlamda özgürlüklerinin kısılmasına karşıdır. Oyun bu yönüyle de değerlendirilip okunabilir.

Bunun dışında Sabahattin Ali'yi böyle bir konuya yönelten başka nedenler vardır. Bu yıllarda geçmişini konu alan eserler veriliyordu. Cumhuriyetin halka doğru yönelişi, buna bağlı olarak yapılan derleme çalışmaları; masal, efsane, halk hikâyelerinden alınan konu, kişi ve motiflerin modern edebiyatta işlenmesine yol açıyordu. Yine mitoloji ve ulusların tarihleri de ilgi görüyordu. Halk evlerindeki tiyatro çalışmaları, bu özellikleri taşıyan oyunların sahne bulmasında etkiliydi. Bütün bu nedenler Sabahattin Ali'yi böyle bir oyun yazmaya götürmüş olabilir. Şu noktayı da burada belirtmek gerekir. Sabahattin Ali, Atatürk'e hakareten ceza almış ve 10 aydan fazla bir süre hapis yatmıştır. Hapisten çıktıktan sonra işe başlamak için başvurursa da uzunca süre oyalanır. Ondan bir kaside yazması istenir. Bir mektubunda iş için Hasan Ali'yi beklerken tesadüfen Bakanla karşılaşır ve durumunu anlatır. Atatürk'e hakaret etmediğini, olumsuz düşünceler taşımadığını ispat eden yazılar yazdığını yazacağını söyler. Onun verdiği bilgiye göre bu yolda yazdığı Esirler oyunu yakında halkevlerinde oynanacaktır (İlhan v Akın 1997).

Son söz

Sabahattin Ali Türk edebiyatının çok yönlü sanatçılarından. Oyun, şiir, öykü, roman gazete yazıları yazmıştır. Zaman zaman oyun yazmaktan söz etse de

Esirler dışında tiyatro eseri vermemiştir. Şiirlerinin de kendi dünya görüşünü ve sanat anlayışını temsil etmediği ve gerçek Sabahattin Ali'yi yansıtmadığını düşünür. Muhtemelen bu nedenle 1934'ten sonra şiiri bırakır. Öyküler yazmayı sürdürürken kasaba yaşamını ve gerçeklerini başarıyla yansıtan Kuyucaklı Yusuf'u yazarak büyük ses getirir. Bu onun en başarılı romanıdır. Diğer romanları ona kıyasla sönük kalır. Son yazdığı Kürk Mantolu Madonna'ya kendisi büyük hikâye der. Onun en başarılı olduğu tür öyküdür. İlk öykülerindeki romantik tutumundan çabucak sıyrılmış ve gerçekçiliğin ağır bastığı olay öykücülüğünde adeta bir çığır açmıştır. Sosyal gerçekçilikten eleştirel gerçekçiliğe uzanan bir çizgide öykücülüğünü geliştirmiştir. Ne var ki ülkenin siyasal koşulları onu bunaltmış ve edebiyattan koparmıştır. 1947 yılında yaşamını gazete yazılarıyla sürdürmeye çalışır. Yeni edebi eserler verme ümidiyle yurt dışına çıkmaya çalışırken bir cinayete kurban gitmesi edebiyatımızın güçlü kalemini susturur. Başını tüm olumsuz koşullara rağmen dik tutmasını başaran Sabahattin Ali, Türk edebiyatının boynunu bükük bırakır.

Kaynakça

Burada yer vereceğimiz kaynakça kısa ve seçme bir kaynakça olacaktır. Sabahattin Ali konusunda geniş bir kaynakça vermeye kalkışırsak yazının boyutu iki üç katına çıkar. Bu konuda geniş kaynakçayı zaten Asım Bezirci, Sabahattin Ali adlı kitabında vermiştir. Sabahattin Ali üzerine çalışanlar bu kaynakçayı önlerine koymak durumundadırlar ve koymuşlardır. Buna daha sonra yeni yazılar ve kitaplar eklenmiştir. Kaynakça her geçen gün sayıca artmakta ve genişlemektedir.

Kendi Yazdıkları

Sabahattin Ali'nin kitapları birçok baskı yapmıştır. Biz burada basılı ilk ürünü olması nedeniyle şiir kitaplarından başlayarak ve ilk baskılarını vermek suretiyle bir liste oluşturduk.

Şiirler

1-*Dağlar ve Rüzgâr*, Türkiye Basımevi, İstanbul 1934.

2-*Dağlar ve Rüzgâr*, Bilgi Yayınevi (Kurbağanın Serenadı ve Öteli Şiirlerle birlikte. Tüm şiirlerini içeren ilk baskı), Ankara 1973.

Öyküler

1-*Değirmen*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1935.

2-*Kağnı*, Yeni Kitapçı, İstanbul 1936.

3-*Ses*, Yeni Kitapçı, İstanbul 1937. Daha sonraki baskılarda *Kağnı* ve *Ses* kitapları bir arada basılmıştır.

4-*Yeni Dünya*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1943.

5-*Sırça Köşk*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1947.

Romanlar

- 1-*Kuyucaklı Yusuf*, 1936'da Projektör'de başlayan ilk tefrikası yarım kalmıştır. Ardından Tan'da tefrika edilmiştir. Kitap olarak basımı: Yeni Kitapçı, İstanbul 1937.
- 2-*İçimizdeki Şeytan*, Ulus'ta 1939'da tefrika edilmiştir. Kitap olarak: Remzi Kitabevi, İstanbul 1940.
- 3- *Kürk Mantolu Madonna*, Hakikat'te 1940-1941'de tefrika edilmiştir. Kitap olarak: Remzi Kitabevi, İstanbul 1943.

Oyun

Esirler, Varlık'ta 1936'da tefrika edilmiştir. 1966'da Son Hikâyeler'le birlikte yayımlanmıştır.

Mektup

İki Gözüm Ayşe. Sabahattin Ali'nin Özel Mektupları, Haz.: Ayşe Sıtkı İlhan, Doğan Akın, Ataol Yayıncılık, İstanbul 1991.

Yazılar

Marko Paşa Yazıları ve Ötekiler (Derleyen: Hikmet Altınkaynak), Cem Yayınevi, İstanbul 1986.

Çeviriler

- 1-*Tarihte Garip Vakalar*, Max Mimmerich, Ulus Basımevi, Ankara 1936.
- 2- *Antigone*, Sophokles, Maarif Vekilliği, İstanbul 1941.
- 3-*Üç Romantik Hikaye*, MEB, Ankara 1943.
- 4-*Fontamara*, İgnazio Silone, Akba Kitabevi, Ankara 1943.
- 5-*Gyges ve Yüzüğü*, Christian F. Hebbel, MEB. Y., Ankara 1944.³

Sabahattin Ali'den kalan bir sandık dolusu evrak 1997 yılında kızı Filiz Ali tarafından Nüket Esen'e verilmiştir. Arap kökenli alfabeyle yazılmış bu evraklar titiz bir çalışmayla bugünkü harflere aktarılmıştır. Bunun sonucunda iki kitap daha ortaya çıkmıştır.

- 1- *Çakıcı'nın İlk Kurşunu*, (hızl: Nüket Esen, Zeynep Uysal, Engin Kılıç, Olcay Ak-yıldız), Öyküler, Şiirler, Derlenmemiş Yazılar, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2002.
- 2- *Mahkemelerde, Belgeler* (hızl: Nüket Esen, Nezihe Seyhan), Yapı Kredi yayınları, İstanbul 2004.

³ Sabahattin Ali'yle ilgili kaynakça çalışmaları yapılmıştır. Bağımsız olanlar yanında çeşitli çalışmalar içinde yer alanlar da vardır. En genişleri Asım Bezirci ve Ramazan Korkmaz'ın *Sabahattin Ali* adını taşıyan kitaplardadır. Bu iki kitapta beş çeviri adı yer alır. Ali ve Özkırımlı 1986'da 22 çeviri adı yer almaktadır. Yerimizin darlığı nedeniyle listeye sadece beşini alabildik. Aynı gerekçeyle hakkında yazılanlardan da bazılarını seçerek buraya aldık. Bazı yazılar ilk kez burada yer almaktadır.

Hakkında Yazılanlar

Kitaplar

- Atsız (Nihal); *İçimizdeki Şeytanlar*, Arkadaş Basımevi, İstanbul 1940.
- Bayram, Kemal, *Yenigün Yayınları*, Ankara 1978.
- Bezirci, Asım, *Sabahattin Ali, Sabahattin Ali Olayı* Amaç Yayınları 3.b., İstanbul 1987.
- Ertüzün, Reşit Mahzar; *Sabahattin Ali Olayının Gerçeği*, Gür Yayınları, İstanbul 1985.
- Korkmaz, Ramazan; *Sabahattin Ali*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1997.
- Kutlu, Mustafa; *Sabahattin Ali*, Dergah Yayınları, İstanbul 1972.
- Laslo, Filiz Ali- Özkırımlı, Atilla; *Sabahattin Ali*, Cem Yayınevi, İstanbul 1979.
- Sülker, Kemal; *Sabahattin Ali Dosyası*, Ant Yayınları, İstanbul 1968.
- Topuz, Hıfzı; *Başın Öne Eğilmesin, Sabahattin Ali'nin Romanı*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2006.

Sabahattin Ali'den Söz Eden kitaplar

- Alangu ,Tahir; *Cumhuriyetten Sonra Hikaye ve Roman I*, İstanbul 1968.
- Boratav, Pertev Naili; *Folklor ve Edebiyat, I*, İstanbul 1982.
- Doğan, Mehmet; *Birikime Dayanmak*, İzmir 1973.
- Fethi Naci; *100 Soruda Türkiye'de Roman ve Toplumsal Değişme*, İstanbul 1981.
- Filiz Ali, *Filiz Hiç Üzülmesin*, Sel Yayıncılık, İstanbul 1995 (1.b.); 1997, (2.b).
- Kaplan, Mehmet; *Hikaye Tahlilleri*, İstanbul 1984.
- Moran, Berna; *Türk Romanına Eleştirel Bakış II*, İstanbul 1990.
- Önertoy, Olcay; *Cumhuriyet Dönemi Türk Roman ve Öyküsü*, İstanbul 1984.
- Öymen, Altan; *Değişim Yılları*, 1.b., Doğan Kitap, İstanbul Ekim 2004; 7.b., Kasım 2004.
- Özerdim, Nihat Sami; *Sabahattin Ali Bibliyografyası*, İstanbul 1966.
- Tatarlı, İbrahim-Mollof, Rıza; *Hüseyin Rahmi'den Fakir Baykurt'a Marksist Açıdan Türk Romanı*, İstanbul 1969.

Makale ve Yazılar

- Altınkaynak, Hikmet; "Sabahattin Ali'nin Gazete ve Dergi Yazarlığı", *Edebiyat Cephesi*, S.3, 1-15 Nisan 1979.
- Bayrak, Mehmet; "Sabahattin Ali; Edebiyat Üzerine Düşünceleri ve Sanat Anlayışı", *Yeni Ufuklar*, S.236, Mayıs 1973.
- Bezirci, Asım; "Sabahattin Ali'nin Şiirleri", *Yeni Ortam*, 24.7.1973.

- Birkiye, Atilla; "Kuyucak'tan Yusuf ve Diğerleri", *Yazko Edebiyat* 31, Mayıs 1983.
- Boyacı, Ender Kamil; "Sabahattin Ali'nin Çocukları ve Masalları", *Yazko Edebiyat*, S. 20, Haziran 1982.
- Ertop, Konur; "Sabahattin Ali'nin Masallarında Toplumsal Gerçek", *Varlık* S.1087, Nisan 1998.
- "Sabahattin Ali'nin 10 Yıldönümünde", *Varlık*, Nisan 1991.
- "Bir Roman Kişisi: Çinelî Kübra" *Varlık*, S. 1003, Nisan 1991.
- İleri, Selim; "Sabahattin Ali'nin Hikayeleri", *Yeni Dergi*, S. 53, Şubat 1969.
- Karaca, Alâattin; "Sabahattin Ali'nin Öykülerinde Toplumsal Konular", *AÜ Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, XI, 1 (1993)
- Özkırımlı, Atilla; "Yaşayan Sabahattin Ali", *Varlık* S. 1087, Nisan 1998.
- Uyguner, Muzaffer; "Sabahattin Ali'nin Şiirlerine Biçim Yönünden Bir Yaklaşım" *Varlık* S.1040, Mayıs 1994.
- Yansıma Dergisi*, S.15, Mart 1973. (Bu sayıda Sabahattin Ali üzerine pek çok yazı yer alır. Sabahattin Ali ve Sait Faik Üzerine bir soruşturma da vardır. Soruşturma cevapları ve yazılar 40'a yakındır.)

Bu Yazının Kaynakları

- Alangu, Tahir (1968). *Cumhuriyetten Sonra Hikaye ve Roman*, *Antoloji* 1. 2. Baskı. İstanbul: Varlık.
- Ali, Filiz ve Atilla Özkırımlı (1986). *Sabahattin Ali*, İstanbul: de Yayınevi.
- Aydoğan, Bedri (1999). "Sabahattin Ali'nin Masalları", *III. Uluslararası Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni*, Adana: Adana Ofset. 147-159.
- Bayram Kemal (1978). *Sabahattin Ali Olayı*. Ankara: Yenigün Yayınları.
- Bezirci, Asım (1987). *Sabahattin Ali*. 3. Baskı. İstanbul: Amaç Yayıncılık.
- İlhan, Ayşe Sıtkı, Doğan Akın (1997). *İki Gözüm Ayşe* 2. Baskı. Ankara: Bilgi.
- Korkmaz, Ramazan (1997), *Sabahattin Ali*, İstanbul: YKY.